

טבת תש"ס - דצמבר 1999

ספרות ילדים ונוער

שנת העשרים ושש

חוברת ב' (102)

משרד החינוך והתרבות, המזכירות הפדגוגית, המדור לספרות ילדים
קרן ספריות לילדי ישראל מיסודה של רחל ינאית בן-צבי

המערכת: גרשון ברגסון (עורך), ד"ר מירי ברוך (יועץ מדעי), נחמה בן אליהו
משה לימור, עדה קרן
מזכירת המערכת: חיה מטבייב

כל הזכויות שמורות

בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המדור לספרות ילדים, ירושלים,
רח' דבורה הנביאה, בנין לב-רם טל' 02-5603801/2

ISSN 0334 - 276 X

דפוס "חורב" רח' עדני 3 ירושלים טל. 5829688 5814690 - 02

פרס זאב לשנת תש"ס

הקדמה

טקס חלוקת פרס זאב לשנת תש"ס התקיים בב' בכסלו תש"ס (11.11.99) בבית אריאלה בתל-אביב.

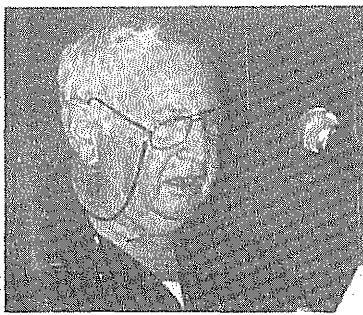
נכחו בטקס מקבלי הפרסים: תמר ברגמן, מאיר עוזיאל ורות אלמוג. מקבלי תעודה לציון לשבח על ספריהם: נאוה סמל, יעקב איילי ואורי אורבך - נכחו גם הם באולם. חבר השופטים היה: ד"ר גאולה אלמוג, רננה גריין-שוקרון, דוד פאיאנס.

בירכו: הגב' שלומית עמיחי, מנכ"לית משרד החינוך, הד"ר אורה נבנצאל, מנהלת מח' הספריות בבית אריאלה וד"ר צבי צמרת שהביא את ברכת המולי"ם.

בית אריאלה היה מלא בקהל גדול של אוהבי ספרות ילדים ובני משפחותיהם של מקבלי הפרס. את הטקס הנחה ד"ר אליעזר מרכוס אשר העלה את זכרו ופעלו של זאב כמשורר וכיו"ר האגודה למען החייל אשר על שמו ניתן הפרס, והודה במלים חמות למר גרשון ברגסון, ממניחי היסוד לפרס זאב, שנכח באולם. תלמידי ביה"ס תלמה ילין בגבעתיים הנעימו בנגינתם את הטקס.

תלמידי ביה"ס לאומנויות ע"ש תלמה ילין בגבעתיים

דברי פתיחה: ד"ר אליעזר ערכוס

חלוקת פרסי ספרות ילדים.

"פרס זאב" ניתן זו השנה ה-29 ליוצרים שתרמו תרומה בעלת משמעות לספרות הילדים שלנו. השנה - 99 שנים להולדת זאב ו-31 שנים לפטירתו. היה איש מופת הן כעורך "דבר לילדים" הן כמשורר "פרחי בר" - ספר שהפך נכס צאן ברזל בספרות הילדים שלנו - והן כקצין חינוך ראשי בצה"ל. קראתי בעניין רב את הספרים של הסופרים שזכו בפרס והספרים של הסופרים שזכו בציון לשבח, והיתה זו קריאה מתוך הנאה. הספרים עוסקים במגוון נושאים: על ילדים בשואה, ילד אוהב ציפורים, ילד ששונא להתקלח ואוהב צדק, שירים הנותנים ביטוי למורכבות עולמה של ילדה דתייה, ספר המעלה דמות מופלאה של רב בישראל שנכתב ע"י נכדו וספר המקרב ילדים אל מאחורי הקלעים של התיאטרון.

כל הספרים כתובים מתוך אהבה רבה לילדים וכבוד אמיתי להם.

בראשית הטקס ברצוני להודות:

למר גרשון ברגסון, המזוהה עם כל הקשור לספרות ילדים ונוער בישראל - כחוקר, עורך ומנהל המדור לספרות ילדים ונוער, עורך כתב העת **ספרות ילדים ונוער**, שעבר את גליון המאה, והאיש הדואג להפצת ספרים מומלצים במחירים מוזלים בקרב אלפי תלמידים.

לכבוד הוא לי שהעביר אלי את שרביט ההנחייה של טקס מכובד זה.

ברצוני להודות לאגודה למען החייל - הקרן להנצחת אהרון זאב ז"ל. לעיריית תל אביב - מינהל החינוך הנוער והתרבות, ובמיוחד להנהלת מחלקת הספריות בבית אריאלה, למרכז ההסברה, לקרן הספריות לילדי ישראל ולכל אלו שסייעו בהכנת האירוע.

(בסיום דבריו הקצרים קרא ד"ר מרכוס פיליטון של איזק אסימוב).

דברי ברכה של ענכ"לית עשרה החינוך - שלומית עמיחי

תודה למר ברגסון שהעניק לי את הזכות לברך במקום זה. אני מרגישה פה כבתוך משפחה, כי יושבים כאן אנשים העובדים יחד למען אותה מטרה.

כשמדובר בפרס ע"ש זאב - אני חשה זכות גדולה וזכרונות נעימים. אמי קראה לי את שירי זאב בילדותי מתוך ספר שדפיו צהבו במשך השנים, ואני קראתי לילדי שירים מתוך הוצאה חדשה יותר של שירי זאב.

כל מה שאני מרגישה ורוצה להגיד מבוטא בשירו של זאב: אדם.
(קוראת את השיר)

ברכתה של נורית דאבוש דוברת האגודה לענן החייל

מידי שנה אני מתרגשת כאשר אני עומדת על במה זו ומברכת את מקבלי הפרס ע"ש זאב אהרון.

זאב אהרון, סופר הילדים הידוע, כיהן כיו"ר האגודה למען החייל, ולמעשה בשני התפקידים הוא שימש כאבא של ילדי ישראל.

לפני ימים אחדים קיימה האגודה למען החייל את מפעל השירותים, מפעל לאומי חשוב שכל הכנסותיו קודש לחיילי צה"ל. מידי שנה כאשר אנו יושבים ודנים כיצד לפנות לציבור על מנת להגדיל את התרומות, אנו חוזרים לאותה אמירה: חיילי צה"ל הם הילדים של כולנו ולטובת הילדים שלנו ראוי שנתגייס פעם בשנה, נחשוב עליהם ונתרום למענם. ואכן - ההורים - כולנו - שמקריאים לילד סיפור לפני השינה, תורמים עבור הילד החייל כאשר הוא שומר עלינו בקו.

זוהי למעשה תמצית חייו של זאב אהרון - הילדים, הילדים של כולנו.
(גב' דאבוש לא יכלה להיות נוכחת בטקס)

אודה נבנצאל - ענהלת פח' הספריות עירונית תל-אביב.

ברצוני לברך את מקבלי פרס זאב לשנת תש"ס בשם העיר תל-אביב-יפו, בשם הספריות ובשם הבית הזה ביתה של ספריית שער ציון - בית אריאלה, על ציבור קוראיה וספרניה.

הקריאה היא עיסוק טוטאלי. היא דורשת מן הקורא להחיות מחדש בדמיונו את סיפורו של המחבר, להזדהות עם העלילה ובעיקר עם הבסיס הערכי שעליו היא בנויה. הבסיס הערכי הזה הוא החוט שאותו המחבר מבקש לטוות אל ליבו של הקורא. שלושה ספרים מקבלים בשנה זו את פרס זאב. לכאורה, הם שונים זה מזה, מייצגים סוגות שונות של ספרות ומיועדים לקהלי יעד בני גיל שונים. שלושה ספרים שמבקשים כל אחד, בדרכו שלו, לקשור את הקורא לא רק אל

הסיפור עצמו אלא אל הערך שמעבר לעלילה.

הספרים מדברים על אהבת החי, אהבת העם והארץ ואהבת האדם. נראה לי, כי כל אלו היו קרובים לליבו של המחנך והמשורר זאב שעל שמו נקרא פרס זה. הוא היה מסכים בכל לב עם הבחירה של הספרים הללו כראויים לקבלתו, בשנה זו פרס זאב הוא פרס לספרות ילדים.

הדמויות המרכזיות בסיפורים אלה מייצגות ערכים. הן משוכנעות באמת הפנימית שלהן, אינן מהססות או מתלבטות והן מעוררות תחושת כבוד והערכה בלב הקוראים.

בספרה של תמר ברגמן אנו חשים כבוד והערכה אל המסירות, האהבה והרוך שמוקרנים מהדודה אינה אל הציפורים, וכמובן אל מספר הסיפור הילד אלון. בספרו של מאיר עוזיאל אנו מעריצים את החוסן הפנימי, גדלות הנפש והמנהיגות של סבו כדועה רוחני של קהילה ושל עם.

בספרה של רות אלמוג אנו משתאים על כושר ההישרדות בתוך נוראות השואה. שלושה ספרים שמדברים על ערכים שאינם מותירים ספק או מקום לפרשנות אחרת. שלושה ספרים שיש להם מוסר השכל.

בתקופתנו הפוסט-מודרנית, המתלבטת, המנפצת מיתוסים ומציבה סימני שאלה על ערכים חברתיים, לאומיים, ואוניברסליים, הספרים הללו הם הפתעה מבורכת וראוייה לפרס.

ברכתו של ד"ר זבי זבי זבי

מכובדי,

שמחת פרס זאב גדולה כפליים בגלל אישיותו של זאב, שדורי ואני גדלנו לצליליו ואני מדגיש לצליליו: כי גדלנו עם שיריו עוד בטרם ידענו לקרוא, עוד בטרם הבנו היטב את כל שורות השירים. וצלילים אלו עדיין מהדהדים בי. היא גדולה פי כמה גם כי ספר נוסף בסידרת 'ראשונים בארץ' בין הזוכים.

והיא גדולה פי כמה וכמה גם בגלל שלושת הזוכים, שלושתם משכמם ומעלה, שהיתה לי הזכות הגדולה ליהנות מיצירותיהם.

ברשותכם, וברשותך מאיר עוזיאל, שהביא לנו היום, אנשי 'יד בן-זבי' ואנשי 'עם עובד', את הכבוד של זכייה בפרס, החלטתי להקדיש את עיקרי דברי לא רק

לספר שכתבת, מאיר, אלא בעיקר לסבא שלך, לרב בן-ציון עוזיאל, שעליו נכתב הספר.

ומדוע החלטתי לעסוק דווקא ברב עוזיאל?

היום, כשאנו כל-כך קרועים בין חובשי-כיפות ושאינם חובשי-כיפות, בין לובשי-שחורים, לובשי-צבעונין וחסרי לבוש, נפלא לראות את דמותו המזדקרת, החבושה בכיפת-שמים, של הרב עוזיאל. כיפה אחת - נכון יותר: תרבוש אחד - המאחד את כולם: עולים וותיקים, אשכנזים וספרדים, דתיים-אדוקים וחילוניים - אדוקים (או, כפי שבאותם ימים הקפידו לקרוא לעצמם: "חופשיים").

כאן, בתל-אביב, בעיר העברית הראשונה, חגגו לפי שבעים שנה וכמה חודשים את יום הולדתו החמישים של הרב עוזיאל. כשהגגו את הולדתו - יום הולדת זה אורגן במשולב על-ידי הוועד הלאומי, עיריית תל-אביב והרבנות - קם הרב עוזיאל ודיבר על שאלת היחסים בין שבטי ישראל. בין היתר, אמר:

"דיברו כאן על ספרדיות ואשכנזיות. אין אני מבין הבדלים אלה. לא מדינת ספרד ולא מדינת אשכנז נתנו לנו גדולי-ישראל, אלא תורתנו הקדושה, תורת חיים זו, שגלתה עימנו מארץ-ישראל לבבל, מבבל לספרד, מספרד לצרפת ולאשכנז, מהן לדוסיה, פולין וליטה, ועוד ועוד... כל אלה דומים לנחלים המתפצלים מן הים ושבים אליו... כל דעתי נתונה לאחדות האומה. שאיפתי היא שקרעים בלתי טבעיים, שנוצרו על-כרחנו באשמת הפיזור הגלותי, יתאחו מחדש, וכולנו נשוב למקורנו האחד. שונא אני בתכלית שנאה את הפירוד. מגנה אני בתכלית הגנאי כל פירוד, ובייחוד שהוא נעשה תחת מסווה הדת... שואף אני לראות שבת-אחים-גם-יחד בשדה העבודה ובשדה הספרות... תורה ודעת הן יסודות השלום והאחדות".

אנו, שמצויים בדור בו הקרעים הבלתי-טבעיים מעמיקים, בו מפת-האוטובוסים הצהובים המסיעים תינוקות של בית רבן, עדיין צמודה כל-כך למפת הגולה: מסיעים לחוד, בשם-הדת, אשכנזים וספרדים, צאצאי ליטאים וצאצאי חסידי מסיעים בנפרד את תלמידי גור ותלמיד ויז'ניץ, תלמידי סלובודקה ותלמידי סדיגורה - שומרים על הפרדות היסטוריות בין העיירות השונים ומחזקים ומעצימים אותן עד אבסורדום - כדאי שנקשיב היטב לקול-האמת המאחד של הרב עוזיאל.

מאיר כתב את ספרו בכישרון רב. באופן הקרוב לדור ומקרב אליו.

קראה: ד"ר גאולה אלמוג

ניעוקי ועדת השופטים להענקת "פרס זאב" תש"ס לספרה של רות אלמוג העסע שלי עם אלכס

הספר המסע שלי עם אלכס הוא סיפורו האישי של ילד בן עשר ממשפחה יהודית מבוססת, תושבת גרמניה, שנעקרה משגרת חייה ומשלוותה עקב רדיפות הנאצים, שעלו

לשלטון בארץ זו. משנתרבו הצרות - המספר ואחיו הקטן אלכס נשלחו על ידי הוריהם אל דודם המומר שחי בצרפת, כדי להצילם, אולם עד מהרה פרצה המלחמה, צרפת נכבשה גם היא בידי הגרמנים והחל מסע גדודים ארוך של שני הילדים, שנותרו ללא אב ואם, כשכל אחד מהם מוסתר בנפרד. אלכס הקטן אומץ על ידי הדוד והדודה, שקיוו כי בדרך זו לא יתגלה שהוא יהודי, ואילו המספר נשלח תחילה לעבוד כפועל אצל איכר בחווה ואחר כך הוא הצטרף ללהקת שחקנים גודדים, שהתברר כי העומד בראשה הוא איש מחתרת.

בניגוד להורים, שנשלחו לאושוויץ ונספו - שני הילדים שורדים את מוראות המלחמה ומצליחים לבסוף לעלות לארץ ישראל.

אף כי הסיפור עוסק בתקופה אפלה וקשה ביותר, והוא מגולל יריעה של שכול וסבל - למרבה הפלא אין תחושה של קדרות עולה מבין שורותיו והוא נקרא כסיפור מתח, כהרפתקה מרתקת, כפי שהוא משתקף בעיניו התמימות של ילד שהתבגר טרם זמנו ונאלץ להתמודד עם אתגרים עצומים.

נחישותו של הילד-המספר להישאר בקרבת אחיו הקטן אלכס, לדאוג לו ולהביאו לבסוף לחוף מבטחים, היא חוט השני של העלילה. ואכן - הוא מקיים את ההבטחה שנתן לאמו טרם פרידתם במלואה.

בספרות הילדים העברית, העוסקת בתקופת השואה על מוראותיה, ספר זה מתבלט כבעל גישה ייחודית בנקודת המבט האופטימית שלו. על אף כל הצרות, על אף הכאב, הסבל, האובדן והקשיים - יש תקווה ויש אור בקצה המנהרה.

על יצירה אמנותית רקומה להפליא, על התמודדות ייחודית עם נושא קשה וכאוב ועל בניית סיפור מרתק לעצמו, המעורר הזדהות והתפעלות כאחת, החליטה ועדת השופטים להעניק לרות אלמוג את פרס זאב לשנת תש"ס.

ובאנו על החתום:

רננה גרין-שוקרון

דויד פאיאנס

ד"ר גאולה אלמוג

דברי תודה של רות אלטוג

תודה לאנשי המדור לספרות ילדים ונוער של משרד החינוך, תודה לשופטים בפרס זאב השנה - תודה למברכות ולמנחה, וברכה לעמיתי סופרי הילדים והנוער. תודה מיוחדת לעורכת המדור לספרות ילדים ונוער בהוצאת הקיבוץ המאוחד, הסופרת יונה ספר ולכל עובדי ההוצאה שבין

כתליה זכיתי ליחס חם ואישי ולעידוד רב. ולבסוף תודה מיוחדת לידידתי אביבה שרון שאלמלא היא לא היה נכתב ספרי המסע שלי עם אלכס שאני מחשיבה כטוב בספרים שכתבתי מאז התחלתי לפרסם ספרים, ועוד אחזור אליו ואל נסיבות כתיבתו. אבל תחילה אני רוצה לדבר על משהו שמטריד אותי מאוד מזה זמן רב בכל מה שקשור בקריאת ספרים. והבעיה היא התמעטות הקוראים ובעיקר בגיל הנעורים.

והנה, כאילו לא די בכך שאין קוראים, אנו שומעים בשורות איוב על קיצוצים בלימודי תנ"ך ועל ביטול לימודי הספרות בתיכונים. התוצאה של ההחלשה האיומה הזאת של מה שקראנו לו פעם המקצועות ההומניסטים היא חיסול התרבות. בכל זאת אני מאמינה, שאסור להיואש מן ההומניזם, ואני חושבת שאנחנו חייבים להאמין בכך שיש בכוחו כדי לסייע במאבק נגד הרוע. אחת הדרכים בחינוך לערכים היא הקריאה. הדברים ידועים לכל ולא ארחיב בעניין.

כשלמדתי בכיתה ז' בבית הספר הדתי לבנות נצח ישראל בפתח תקוה, היתה לי מחנכת שהערצתי. בכל יום שישי, בשיעור האחרון, נהגה המורה לקרוא לנו ספר בהמשכים. כל הבנות בכיתה, מי פחות ומי יותר, קראו ספרים והחליפו בספריה, או שאלו ספרים זו מזו. ובכל זאת היינו מצפות בדריכים ליום שישי, לשיעור האחרון, לפרק נוסף מן הספר שהמורה קראה באוזנינו. זה היה אחד התענוגות הגדולים שלנו, תענוג של ערב שבת, תענוג חגיגי מאוד.

ועתה אשוב אל ספרי המסע שלי עם אלכס, שנכתב תודות לידידתי אביבה שרון. מאביבה שמעתי לראשונה את הסיפור על וישי ועל חלקם של הצרפתים בשילוח יהודים למחנות המוות. כמובן, היה לי מושג מעורפל על כך גם קודם לכן, אבל אין כשמיעת סיפור אישי. היא סיפרה לי את הסיפור שלה, ואני חשבתי שמן הראוי שיועלה על הכתב. קדאתי כל דבר שיכולתי למצוא למן זכרונות ועדויות אישיות ועד ספרי היסטוריה. ולמען האמת ספרי ההיסטוריה נשכחים מהר, אבל הסיפורים האישיים נחרתים בזיכרון. באחד הימים אף לקחה אותי ידידתי לראות את המצבה הגדולה לזכר יהודי צרפת אי שם בין בית שמש

לקיבוץ הל"ה. אלפי שמות חרותים עליה וביניהם גם שמות הוריה. את סיפורה אי שאפשר היה לפרסם, בינתיים, ומתוך התסכול הזה שהכביד עלי כנראה יותר ממה ששיערתני ומתוך הקריאה המרובה וההתוודעות לסיפורי גורלות של ילדים שנותרו לבד, הצלתם והוצאתם מתוך המחנות, הסתרתם, סיפורים על מדריכים אגדיים שדאגו ללמד את הילדים העזובים הללו במואסק ובמקומות אחרים, סיפור הצלתם של אלה שניצלו, מן הסיפורים האלה נולד, כמו בדרך נס, ובאמת איני יודעת איך, הסיפור הבדיוני לחלוטין על אלכס וארווין שני האחים שנשלחו על ידי אמם לאחר ליל הבדולח ולאחר שאביהם נאסר על ידי הגסטאפו, מביתם בוורמיזה שבגרמניה לסטרסבורג בצרפת אל קרוב משפחה שהתנצר.

הסיפור שהוא גם סיפור הרפתקאות וגם סיפור של מאבק על הישארות בחיים הוא סיפור שבדיתי מלבי, סיפור שנולד בתוך מוחי, אבל כל כולו אמת, וגם אם לא היה, בוודאי היה. ואני מקווה שיקראו אותו ילדים ובני נוער רבים ככל האפשר, כי אני חושבת שמן הראוי שיתוודעו אל הפרק הזה בתולדות עמנו, אבל בעיקר מפני שסיפור זה, בניגוד לכך כך הרבה סיפורים אחרים, הוא סיפור אופטימי. שני האחים בסיפור שלי ניצלים ומקבלים הזדמנות שנייה לבנות לעצמם חיים חדשים וטובים ובטוחים יחסית בארץ ישראל. אילו היו בני אדם חיים ולא גיבורים מספר היו כיום כבר גימלאים, וככאלה היו מתבוננים סביבם, אני חוששת, ביאוש מסויים וחושבים האם לזה נשאנו את נפשנו, ומה עם התרבות שאנחנו כה מוקירים, והספרים שאנחנו כה אוהבים - מדוע אין הנכדים שלנו קוראים אותם?

נימוקי ועדת השופטים להענקת פרס זאב תש"ס לספרה של תמר ברגמן אינה עפה עם הציפורים

אינה עפה עם הציפורים הוא סיפורו של ילד המתמודד עם שאלות קיומיות כמו, השתלבות בחברת ילדי כיתתו, יחסים בתוך המשפחה, מפגש ראשוני עם עוול, עם זיקנה ועם מחלה ומצוקות בסביבתו הקרובה. כל זאת על רקע של התבוננות פעילה - ואנלוגית - בחיי הציפורים, הפוקדות את חלונה של שכנה זקנה וחכמה. שני הרבדים מהם בנוי הספר, הרובד האישי, המוצא את ביטויו תוך כדי התפתחות רקמת היחסים המיוחדת הנרקמת בין הילד לבין השכנה הזקנה, והרובד הכללי האוניברסלי, המקנה מידע על מחזוריות החיים בטבע ועל חיי הציפורים, שזורים זה בזה באופן הרמוני ומרתק. דרך הקשר המיוחד עם הזקנה הנוהגת להאכיל את הציפורים הפוקדות את חלונה, נתפסות "שלוש ציפורים בבת אחת". דרכה הוא לומד

על חיי הציפורים בינן לבין עצמן ועל היחסים שבינן לבין בני האדם, דרכה הוא לומד על התמודדות אופטימית עם בדידות, עם חולשה ועם ניגוד אינטרסים בין בני אנוש, ודרכה הוא לומד מבלי משים גם על עצמו, כאדם המגיש לראשונה את דרכו, מתוך מודעות מתפתחת, בין הקודים החברתיים והמוסריים.

הסיפור המסופר בגוף ראשון, מאפשר לעלילה לזרום בטבעיות בכל שלושת הרבדים. "כל שנה, בתחילת החופש הגדול, הן חוזרות, הצופיות של דודה אינה" - כך מסומנת הקביעות ומחזור החיים בטבע, בפתיחת הסיפור.

"מה אפשר לעשות שהצופיות יגיעו מקודם, לפני החופש הגדול?" - שואל הילד את דודה אינה ומשלב את האינטרס האישי שלו עם סיפור הציפורים. ובתשובת הזקנה כבר מהדהדת האנלוגיה: "אל תדאג אלון" (...). "תראה שהן יחזרו לחלון שלנו, לא רק בודדות מידי פעם, אלא משפחות שלמות ומהבוקר עד הערב".

שמחתי שהיא אמרה "שלנו", מעניין אם גם לגדי אחי היא הייתה אומרת "החלון שלנו", אומר הגיבור ומוסיף: "דודה אינה היא לא ממש דודה שלי. בעצם היא אפילו לא קרובת משפחה, אבל אימא אומרת עליה 'יש אנשים שהם יותר משפחה ממשפחה!'". אבא אומר: 'אינה כף היא נשמה טובה!'".

ועם אנשים טובים באמצע הדרך, עם ילדים רגישים ועלילה מעניינת נעים לצעוד וללמוד.

הספר אינה עפה עם הצפרים, עומד בכל הקריטריונים ההופכים ספר לספר טוב: מעניין, מלמד ומרגש כאחד, ועל כן החליטה וועדת הפרס לזכות את תמר ברגמן בפרס זאב לשנת תש"ס.

ובאנו על החתום:

רננה גרין-שוקרון

דויד פאיאנס

ד"ר גאולה אלמוג

דברי תודה של תמר ברגמן
הכול החל במשפט שאמר לי זאב, אישי: "למה לא תכתבי סיפור לילדים על פינת הציפורים של זיוה אלטמן?" חלון מטבחה של זיוה חברתינו הוא גן העדן לבעלי כנף: מגשים עם פרוורי אוכל מונחים שם, בקבוקים עם מי-סוכר תלויים במהופך על הסורגים - חגיגה קולינרית לציפורי השכונה.

חזרתי לחלונה של זיוה, הבטתי בציפורים הפקודות אותו ואמרת: "באמת למה לא?" מוטב שתראי גם את פינת ההאכלה שהתקנתי לאמי, "אמרה לי זיוה. באתי, ראיתי, נכבשתי: סביב פיות הבקבוקים התחוללה מהומה שכולה רעבתנות ושימחת חיים. משפחות שלמות של צופיות הגיעו לביקור - זכרים בשחור - כחלחל, נקבות באפור -ירקרק וגוזלים שפרחו מן הקן ועתה עליהם ללמוד לכבוש את המקום ליד צינוריות השפע. אך יותר מכל הוקסמתי מהאישה הזקנה שישבה בכורסה ואור בעיניה למראה הציפורים המחוללות בחלונה.

"הביטי". אמרה לי, "הן מבקרות אותי כל יום, כל היום - אף פעם אינני לברו!"

אותו רגע הורה ספרי אינה עפה עם הציפורים.

התא הראשון של סיפורי התחלק מיד לשניים: ילד ואישה זקנה. מדוע ילד? כיוון שילדים מתעניינים בעיקר בבני גילם. מי יהיה הילד, מה יהיו הדברים שיעסקו אותו ואלו בעיות יטרידו אותו טרם ידעתי, אבל היה ברור לי שפינת ההאכלה לציפורים תקשר בין השניים. היפה והמרתקת בין הציפורים שפקדו את פינת ההאכלה הייתה הצופית. היא גם הקטנה מכולן. ממש זעירה. כיצד יראה הילד שיזדהה איתה? נמוך כמובן, הקטן בילדי הכיתה. דמותו של הילד החלה לקרום עור וגידים. מבלי משים קראתי לו אלון, ובכך התחייבתי לעצמי שזה הקטן יגלה חוסן נפשי במהלך הסיפור.

את שמה של הדודה אינה ואת עיניה המיוחדות במינן שאלתי מאישה שהיכרתי לפני שנים רבות, אך דמותה של גיבורת סיפרי צפה ועלתה מתוך סיפור קצר שכתבתי לפני שנים אחדות. עיקרו של הסיפור - מערכת יחסים עדינה הנרקמת בין ילד רגיש לבין שכנה קשישה, בודדה. האריג הדק של הקשר בין השניים נקרע לגזרים עם התנסות הנער שהתגייס בהתמודדות היומיומית שנכפתה על בני דורו בדיכוי ההתקוממות בשטחים, עם שבירת התום והמעבר החד מילדות לבגרות מחוספסת וכואבת. הסיפור נותר במגירה, אך דמותה של השכנה פשטה צורה ולבשה את דמות הדודה אינה.

אין פלא שהשכנה הקשישה הזדקנה: בשנים שחלפו מאז שנכתב הסיפור טיפלנו בהורים קשישים וגם נפרדנו מהם. נסיון חיים זה על המשקעים הנפשיים שהותיר בי בא לידי ביטוי בסיפור. אולם איך נדבר על הזקנה בספר המיועד לילדים? שוב איננו חיים במשפחה מורחבת, משפחה רב-דורית בה הילד עד לכל שלבי החיים, מלידה עד זיקנה ומות. בחרתי לכתוב סיפור של העברת הלפיד, סיפור על התקשרות עמוקה וקבלת אחריות, ולבעיות הזיקנה שמעלה אפריים, בנה של הדודה אינה.

יאזין הילד באקראי, כמעט בעל כורחו. לבסוף יהיה עליו להתמודד עם המוות,

והוא ישלח את אינה לדרכה האחרונה על כנפי הציפורים.

גיבור סיפורי החל את קורתיו בנקודה שיגרתית למדי - קנאה בבן כיתתו. לא יכולתי להשאירו שם, כי אני עצמי לא מצאתי בכך עניין, לכן בראתי את דמותו של השכן מגדל הוורדים, שיאיים על קיומה של פינת ההאכלה לציפורים ויסיט את הסיפור לכיוון אחר, לאזור של סכנה. אלון היה זקוק להדרכה במבוך עולמם של המבוגרים. מי אם לא הוריו יעזור לו? לכן בראתי את אביו ואמו של אלון. גיבורנו גדל במשפחה חמה ותומכת, אלא שגם משפחה כזו לא יכולה להבטיח את הגשמת כל משאלותיו.

בינתיים ביקש גיבור נוסף להצטרף לחבורה: מתוך הסיפור שנכלא במגירה נדחק לצאת הילד שגדל והיה לחייל. בכתפיו הצעירות החזקות, של בן תשע עשרה דחף ופתח את המגירה והכריז: "אני כאן! לא תמשיכי בלעדיו!" וכך נוסף לסיפור גדי, אחיו הגדול של אלון. אנו נפגוש אותו בנקודת משבר בחייו, וכאב האכזבה של אלון, שביקש באחיו הגדול עזרה ומשענת, יחלוף רק בסופו של הסיפור. לא רק גדי יבין ששגה, לא רק הוא ילמד משהו חדש על עצמו - כל גיבורי הסיפור ילמדו וישתנו במהלך הסיפור, ורב מכולם אלון.

מה שהחל כדואט של שני קלות - קולו של ילד בן תשע וקולה של אישה בערוב ימיה - המשיך כזמרת מקהלה. אחד-אחד הצטרפו אחרים למקהלה עד שהאזנתי לשירת קהילה קטנה ומגוונת. נותרתי נרגשת, מקשיבה לקול יחיד, קולו הצלול של הילד העומד באור השחר ומתבונן בצופית הראשונה שפקדה את חלוננו.

ניטוקי השופטים להענקת פרס זאב לספר הראשון לארץ ציון עאת עאיר עוזיאל

קראה: רננה גרין-שוקרון

על רקע אירועי התקופה ואישיה הבולטים מתודעים הקוראים לדמותו המרשימה של הרב עוזיאל - מנהיג דתי שהכשיר עצמו מילדות להמשיך את השושלת המפוארת של אבותיו.

היה זה אדם אמיץ, בעל חכמה דיפלומטית ותודעה ציונית עמוקה, שפעל למען הרחבת היישוב היהודי בארץ וגאולת אדמות, ייצג את היהודים והגן עליהם מול השלטונות הזרים, לעתים תוך נטילת סיכונים אישיים, והשתתף בקונגרסים הציוניים ובפגישות מדיניות עם גדולי המנהיגים בעולם.

בתקופת מלחמת העולם השנייה קרא לגיוס הנוער היהודי לצבא הבריטי על מנת להילחם בנאצים ואף נתן דוגמה אישית בעודדו את שני בניו לעשות כן. בה בעת נאבק בבריטים כנגד גירוש המעפילים מן הארץ ובעד זכותו של העם היהודי לבנות את מדינתו העצמאית בארץ ישראל.

הרב עוזיאל התפרסם במעשיו לקירוב לבבות בין בני העדות השונות ובפסיקותיו ההלכתיות ההומאניות.

ייחודו של הרומן ההיסטורי-ביוגרפי הזה בדרך כתיבתו הפורצת את המקובל בז'אנר זה. לכל אורך הספר מתקיים דיאלוג בין העבר והווה, בין המחבר הנוכח בספר בדמותו הריאליסטית לבין הדמות המתוארת.

המחבר ממחיש לקוראים הצעירים את חיי היהודים בארץ תחת השלטון התורכי, מסכת היחסים עם השולטאן והמושלים תחתיו, עוצמת החשדנות והעוינות שלהם כלפי היהודים והחמרת מצבם בתקופת מלחמת העולם הראשונה.

בכתיבתו משתמש עוזיאל בכל רבדי הלשון העברית. פסוקים מן התנ"ך וציטוטים מנאומיו ומלשונו המליצית של הרב עוזיאל, משולבים בשפה ספרותית עשירה ובשפת יומיום שיש בה גם ביטויים מן הסלנג.

מאפיין נוסף המייחד ספר זה מרומאנים היסטוריים אחרים הוא ההומור השזור בו, המוכר מכותיבתו העיתונאית של מאיר עוזיאל.

מאיר עוזיאל כאדם חילוני, התמודד בהצלחה גם עם המשימה המורכבת של כתיבה מנקודת מבטו של האדם המאמין והוא מגלה בקיאות מרשימה במקורות. על צורת הכתיבה הייחודית והמרתקת, המחברת בין העבר להווה, המדברת אל הנוער בלשונו וממחישה את מקומם של אירועים ודמויות על ציר הזמן של ההיסטוריה, החלטנו להעניק לספר הראשון לארץ ציון מאת מאיר עוזיאל את פרס זאב לשנת תש"ס.

ובאנו על החתום:

ד"ר גאולה אלמוג

דויד פאיאנס

רננה גרין-שוקרון

דברי תודה של מאיר עוזיאל

ראשית, המלה הפשוטה הזו - תודה.

ספר הוא דבר שנכתב בבידודות. זו לא בדידות גוומה. זו בדידות מבורכת. סביב כתיבת הספר קיים רק חוג קטן של אנשים שאיתם מחלקים ומתחלקים. ההתרחשות החברתית היחידה היא המיפגשים עם אנשי ההוצאה לאור. הפרס

הראשון לכל סופר היא הפסיעה הזו, כבן בית, לתוך משרדי הוצאה לאור. במקרה הזה, הוצאות עם עובד ויד בן צבי, זאת אומרת התענוג הקטן משתכפל. המגיעים עם אנשי ההוצאה לאור הופכים מהר, וזו לא פעם ראשונה לי, ל: "נו נו נו." "נו נו נו למה לא גמרת את הספר, הרי יש חוזה, ובחוזה תאריך. מה יהא על שלטון החוק?" "בסופו של דבר מאריכים לך את החוזה, כי הרי בין ידידים אנו. אבל פרט לידידות הזו, אתה שרדי במלאכה ארוכה, צלילה, שבה אתה מול הניר. ובמקרה שאתה עובד עם המחשב - זה אתה והצג אבל לא פחות ניר. גם אחרי שהספר יוצא לאור - הבדידות נשמרת.

והנה - הפרס. הפרס חשוב במקרה זה, כי הוא מעין אישור לדרך שבה כתבתי את הספר.

בחרתי מתחילה בכתיבה מעט לא שגרתית. וכשעושים דבר מה לא כדרך השגורה, אפשר לקבל פרס, אבל אפשר לקבל גם את הכחכות והתשובה "זה מאוד מעניין. אל תתקשר אלינו, אנחנו נתקשר איתך".

אני זוכר את היום בו מסרתי את הפרקים הראשונים לעורכי ההוצאה לאור, מרגיש כמו מישוה שמנסה להעביר רשיון בניה בעיריה, עם חריגות בניה ועיצוב, שהוא מקוה שלא ירגישו בהן. טוב, הם הרגישו בחריגות הבניה, ואישרו אותן. הן מצאו חן בעיניהם. ולכן, ולא בצחוק, אני חושב שההוצאה שותפה ליצירה. תמיד כשאני רואה דבר מה לא שגרתית ויפה, המחשבה שלי איננה: איך היוצר עשה זאת, אלא: כל הכבוד למי שקיבל את הרעיון.

לכן, בצד התודה לנותני הפרס אני מודה שוב להוצאה, לנירה הראל וחיים באר מעם עובד, ולחנה בידרמן מיד בן צבי שפנו אלי ואיתם היה הקשר כל שלוש או ארבע שנים של הכתיבה.

תודה גם לעורכת, טובה פלדמן, שאהבה את העבודה של הספר. כתיבת ביוגרפיה, גם עם חירות ספרותית, היא דרך לחיות מחדש עולם שלם. ללמוד. לחפש. ההתמכרות לחיפוש גדולה כל כך, שיש קושי לחתוך ולצוות על עצמך: עכשיו שב וכתוב.

תודה גם למי שתרום למימון העבודה על הספר, ולרבים שסיפקו לי חומרים: עזרא ברנע, שבידו ארכיון צילומים וספרים, יעקב גרוס, חוקר הסרטים, אשר גילה לי את השתתפות הרב עוזיאל בטקס הכרזת שיחרור ירושלים על ידי אלנבי, וגילה לי גם את תמונת הרב עוזיאל מניח אבן פינה לאוניברסיטה העברית, תמונה שאודותיה אמרתי לנירה הראל שאפשר לכתוב רק עליה פרק שלם - ולא כתבתי. תודה לאוהית בודינגר בת טייס קרב ואשתו של הרצל בודינגר, מפקד חיל האוויר

עד לאחרונה, שהביאה לי סרט שבו הרב עוזיאל בטקס הענקת כנפיים לטייסים לפני קום המדינה, ליעקב ויליאן שעושה דוקטורט על הפעילות המדינית של הרב עוזיאל, סיפק לי מסמך המתאר את סיור הרב בישובים ובקיבוצים של עמק חפר, ועוד ועוד, רבים שסיפקו לי חומרים לספר, ופשוט הכירו לי את הדמות של הרב עוזיאל, איש שאמנם היה סבא שלי, אבל ההיכרות האמיתית איתו ועם גדולתו ומורכבותו היתה רק תוך כדי כתיבת הספר **ראשון לארץ ציון**.

זרם החומרים שמגיעים, לא פוסק. כל מיני ניצוצות מרתקים שלא יודעים שהספר כבר כרוך ועל המדפים. ולכן תמיד יש הרגשה של: חבל.

ניעוקי ועדת השופטים להענקת ציון לשבח לספרה של נאוה סעל פי גנב את ההצגה?

סיפורה של נאוה סמל, המיועד לגיל הרך, הוא מסע קסום של תעייה ותהייה מאחורי הקלעים של התיאטרון. התאומים ליל ונים רוצים לדעת במה עוסק אבא שלהם ויוצאים לחפש אחריו במקום עבודתו - התיאטרון - כשהם חווים בדרך חזויות מפתיעות ולומדים תוך כדי כך, כי "התיאטרון זה מקום שבו חולמים בעיניים פקוחות".

הספר כתוב בחן רב, מרתק את הקורא הצעיר (וגם המבוגר) ומעניק לו הנאה צרופה שבצידה מטען לא מבוטל של ידע על העולם הקסום והעלום של התיאטרון. זהו ספר מקסים, שנכתב באהבה על ידי סופרת מחוננת, הקרובה לתיאטרון, ועל כך הוא ראוי לציון לשבח.

ציון לשבח לספר ניעוקי אני ועלי פאת יעקב איילי

הסיפורים בספר **ניעוקי אני ועלי** של יעקב איילי, מעוצבים בסגנון של ווידוי אישי, ויש בהם הד אמיתי למחשבות ולאפיזודות מחיי הילדים.

יש בספר איזון נכון בין ההגנה על הקורא הצעיר לבין חשיפתו לצדדים המביכים או הכואבים של החיים. מתוך מסגרת ההתרחשות של בית חם ואינטימי, מחד, ומיגון נכון של הומור, מאידך גם ההרהורים המדירים שינה מעיניו של הגיבור, או המפגשים עם עובדות החיים שהם לעתים מביכים, או חושפים עוול אישי או חברתי, מקבלים פרספקטיבה שאינה מאיימת.

ההומור והביטחון הבסיסי במשפחה מאפשרים לגיבור להתלבט בשאלות קיומיות, תמיד מזווית ראייה בלתי שגרתית.

אי הנעימות שחש הגיבור בגלל התנהגותה הקולנית של אימא והפחד שמא

הנעשה בבית ישמע בחוץ (החושפת את הרגישות המופרזת שיש בגיל זה לדימוי של המשפחה בעיני החברה, ולהשלכה שיש לכך על הדימוי העצמי של הגיבור) מתוארת מנקודת מבט של משתתף פעיל ושל מתבונן מבחוץ בו זמנית. תיאור המאפשר מבט מפוכח ורגיש כאחד.

מבט זה של גם משתתף וגם מתבונן, מרכז אפילו את הוידוי המתייחס לגירושין בין הוריו של חבר טוב, אירוע המעורר פחדים של ממש בלב הגיבור: האפיזודות והוידויים מסופרים במינון נכון של שילוב בין עולם פנימי וחיצוני, בין אמת כואבת, לתמימות ילדית, ובין מה שהוא הגיוני אך בלתי נכון.

ועל כך החליטה וועדת הפרס לזכות את הספר "מיקי, אני ועלי" מאת יעקב איילי בציון לשבח.

ציון לשבח לספר ילדה כמוני עאת אורי אורבך

הספר "ילדה כמוני" כתוב כעין יומן הבנוי משירים קצרים שכותבת ילדה דתית, בגוף ראשון, ובו היא מתארת רגעים ותמונות מחייה. מרבית החוויות והתחושות מוכרות גם לילדים שאינם דתיים, כגון: געגועים לאב שבמילואים, שמחת התלמידים כשמסיימים ללמוד מוקדם וכו'.

כל השירים כתובים בהומור עדין, בחריזה שאינה קבועה אך במקצב מתנגן, וכל הקורא בהם, ילד או מבוגר, ימצא עצמו מחייך בסיום קריאת כל שיר.

הדוברת בשירי הספר היא ילדה דתית מודרנית, המגלה נטיות פמינסטיות: רוצה להיות טייסת או חברת כנסת ודורשת שוויון באפשרות ללמוד גמרא.

הספר ילדה כמוני אינו בורח מהתייחסות למורכבותה של החברה הישראלית, הכוללת דתיים, חילוניים וקבוצות רבות בגוני ביניים שונים: בני כל קבוצה מחזיקים בדעות קדומות על בני קבוצות אחרות, הנובעות פעמים רבות מחוסר היכרות.

בשל הדגשת המשותף והמאחד בין ילדים שונים, תורם הספר לקירוב לבבות בין בני המגזרים השונים בחברה הישראלית, ויוצר גשר בין ספרות הילדים הנכתבת במגזר הדתי לבין ספרות הילדים הכללית, המיועדת לילדים באשר הם. על כל אלה החלטנו לזכות את הספר "ילדה כמוני" לאורי אורבך בציון לשבח.

עיון ומחקר

גדולתה של אם קטנה

עיון חוזר בביאטריצ'ה פאת נחום גוטמן¹

מאת: ירדנה הדס

הסיפור ושמו:

סיפורו של נחום גוטמן, "ביאטריצ'ה או מעשה שתחילתו חמור וסופו ארי דורס", יצא לאור לראשונה בדבר לילדים. סיפור זה מכיל מוטיבים רבים, השבים ונשנים ביצירות גוטמן.

ביאטריצ'ה חזר והופיע כספר בשנת תש"ב (1942), ומאז זכה להדפסות חוזרות, שהשמינית והאחרונה בהן (בינתיים) ב-1998.

שמו של הסיפור אופייני לנחום גוטמן, שרבים מכותרי-ספריו הם "כפולים" ו"משולשים" או ארוכים מאוד, כגון: "מעשה בשוטר, בסלט ובזנב-פרה". כותרת כזו מפעילה מיד את הקורא הצעיר: מה פשר ה"שילוש" המוזר הזה (שוטר, סלט, זנב-פרה)? כיצד מתחברים הם זה לזה?

פרט לפליאה על "חידתיותו" של השם, מופעל גם הדמיון, הפותח ב'מסע בילוש' משלו. דוגמה נוספת לחיזוק-הדברים: "בימי החופש הגדול או תעלומת-הארגזים"²: מה לחופש הגדול ולארגזים? באיזו תעלומה מדובר?

יש ששם הסיפור ארוך עוד יותר: "בארץ לובנגולו מלך זולו, אבי עם המטבולו אשר בהרי הבולויה"³ - עשר מילים!

הראיתי את הספר לנכדתי תום בת השבע. היא התבוננה בכריכתו ואמרה:

- "מה זה ביאטריצ'ה?" - "אני חושבת, שזהו סיפור על אריות".

- "למה שמים זר על הכלב?" - "לאן האריה קופץ?"

היא לא חיכתה לתשובות על שאלותיה, אלא חזרה על שמו של הספר:

"זהו שם מוזר לספר, הוא מותח אותי, כי הכתרת נורא משונה, ומעניין מה יהיה כתוב בו... אין

הרבה ספרים עם שמות כאלה. מה כתוב בספר, סבתא? מי זאת ביאטריצ'ה?"

למותר לומר, שלא הרפתה מן הספר, עד שסיימה את הקריאה בו; לאחר ימים

אחדים החזירה אותו ואמרה בחיוך: "זה עצוב..."

הפתיחה:

לא רק השמות שנתן לסיפורי מייחדים את גוטמן. אף הפתיחות לסיפורי מעידות על השקעה מרובה, מעין הכנה מדוקדקת ליציאת היצירה לדרכה: "בקר אחד נעלתי את נעלי ושרקתי ברגש. אני תמיד נועל את נעלי ברגש, כי שמח אני ליום החדש שמתחיל. פתאום..."⁴*

נשים לב לסמיכותה של "פתאום" לפועל "מתחיל". אחד מתלמידי בכיתה ו' שאל אותי פעם: "מדוע הוא אומר שהיום החדש מתחיל "פתאום"? הרי בכל בוקר מתחיל יום חדש..." כיוון שהיה זה נער נבון, עניתי לו בשורה משל ביאליק:

"ואולם ברכת פתאום לה', לנאמן בעיניו יתננה" (מתוך "אחד אחד ובאין רואה"). שוחחנו על משמעותה של אמירה זו. גוטמן היה בין הטובים בעיני ההשגחה העליונה. ניתנה לו היכולת לחוש ב"הפתעותיו" של הסובב אותו, ולהביע פתיעות אלה בציור ובכתב. - ואנו יוצאים נשכרים ומופתעים אף בקריאות חוזרות.

בפתח הסיפור - ובסופו

כברבים מסיפוריו, פותח אף סיפורנו: **ביאטריצה**, בחוויה אישית, הכרוכה בשמיעה. ב"אוצר לובנגולו מלך זולו" מתחיל הסיפור במלים: "שכבתי במיטתי וישנתי. פתאום התעוררתי, כי שמעתי קול מדבר. פקחתי את עיני וראיתי..." (שם).

ביאטריצה נפתח בכישלון, בבזבוז-לכאורה של יום. הכל מהתלים במספר המשתמע: הרופא, החמור, ואפילו כאב-השיניים של החמור...

המספר מצטנע. הוא אינו היוזם. הוא נפעל על ידי זולתו. הוא סופג - כביכול, פסיבית - קולות וצלילים, הוראות והודעות, ומידע (שאינו ברור לו, ושלא ביקש לקבל) מפי זולתו. תגובתו הראשונה היא (ב"אוצר לובנגולו..."): "מה קרה?" פשטותו כובשת. הקורא מזדהה עמו מיד, שהרי גם הוא עצמו בחינת מקבל מידע, שאינו יודע לאן יוביל.

כך קורה, שהקורא "יוצא עמו" למסעו ולהרפתקאותיו, שסיבותיהם ומטרותיהם אינם נהירים לשניהם: אל מי נוסעים? לאן? לשם מה?

המידע תיחיד, שנוטל עמו המספר לדרך הוא רמז מעורפל, הנהפך לציווי, שיניע את העלילה. יתרה מזאת, ב**ביאטריצה** הציווי הוא לא להגיע לדירה שברחוב גורג' קיביה 32, בפריס. יש גם הסבר בצד הציווי השלילי הזה: על הבית הזה עוברות רכבות. הרעש בו איום. הקירות רועדים... ובכל זאת, כשמגיע המספר לפריס, "נפתח פיו מאליו" והוא מבקש מנהג-המונית להובילו לאותו בית ממש. הוא מפטיר: "התפלאתי לכה-זכרון של לשוני".

'כח הזיכרון של לשוננו' יוביל את המספר אל ביאטריצ'ה. והוא יהיה הסוכן הגורלי, שיביא עליה את ייעודה ומותה גם יחד.

העלילה, אפוא, כמו נרקמת מעצמה, מתוך עוצמתה שלה, המספר משים עצמו נפעל. לאורך כל הסיפור יהיה הוא שליחו של הגורל, המזמן אותו אל ביאטריצ'ה, אל גן החיות, אל פרנסואה הזקן ואל גור האריות היתום. הוא שיפגוש את הכלבה השכולה והדחוויה עם הלבאי הקטן. כשייעשה הדבר, וכשתבוא תוצאתו המפתיעה, ייזום המספר (לראשונה בסיפור זה) את צעדו הבא (האחרון בספר): הוא יעזוב את הבית ברחוב ג'ורג' קיביה. תפקידו ייתם עם סיפורו.

המספר כעלוקט שלל:

תוך כדי העלילה, אוסף המספר שלל-חוויות, התנסויות, לקחים ובעיקר-מראות: מראות-פריס, פני אנשיה, רחובותיה וגווניה המיוחדים לה. בראש כל האוצרות הנגלים לו, עומדת האהבה: אהבת אדם לאדם, אהבת אדם לחי, אהבת אם לבנה, חמלה של אמת - ומחירם של כל אלה.

הדברים מסופרים בלא השתפכות. אם קיים גילוי-רגשות, הוא מושם בפיו של פרנסואה הזקן, שומר הגן. את הדמעות מותיר גוטמן לנו, הקוראים.

אך גם הכאב הגדול (כשמדובר ביתומי מלחמה, המבקרים בגן החיות - או במותה של ביאטריצ'ה) מצטרף אליו חיוך חם ונבון.

האמן רואה יופי בכל אשר יפנה. כל אחד מגילוייו המפתיעים משמחו ומעשירו.

כשהוא מתאר את הלבאייה המתה, הוא מנציח את יופיה ואת מלכותיותה. יש בה הרבה מן הפוטוגניה גם במותה. היא אצילית, אמהית, שלווה.⁵

גם ממלאת-מקומה, הכלבה ביאטריצ'ה, זוכה לעידון ולתיאור מפורט, ל"מילים מציירות", המשלימות את התיאורים. היא יודעת את תפקידה. היא בקיאה במה שטוב ל"בנה", גם אם היא קטנה ממנו. המספר חוזר ומדגיש עד היכן ידיעתה מגעת: "הנה עד היכן הגיעה אהבת האם שבה. היא ויתרה על כבוד אם חשובה, שאינה צעירה, והתחילה להשתובב כתינוקת..." (עמ' 84).

רק את הסכנה, האורבת לה מכוחו הפיסי הגדול של ה"בן", אינה מעריכה נכונה. הוא יהרוג אותה בשגגה:

"הגור, שהלך וגדל מיום ליום, לא אהב את הישיכה השקטה של ביאטריצ'ה. היה ניגש אליה, עומד ומכה אותה בכפו התפוחה, או שהיה נושק אותה בירכה... מפני אמו יש לירוא, אפילו אם הבן הוא גור-אריות והאם רק כלבה פשוטה..." (עמ' 76-77).

"מקורות-יניקתו" של גוטמן רבים הם: אביו היה סופר (ש. בן-ציון⁶) והוא גדל במחיצתם של סופרים אחרים. בית-האולפנה שלו, הגמנסיה העברית 'הרצליה', אף הוא תרם את תרומתו. בבית-הספר לציור "בצלאל" שבירושלים ובמהלך השתלמויותיו בערים שונות בעולם (ופריס בראשם) העשיר את כשרונותיו המולדים.

הוא היה הצייר הראשון, שהתמסר לאיור ספרי-ילדים ונוער בעברית. הוא גם היה ממייסדי **דבר לילדים** וכיהן כצייר - המערכת במשך שנים רבות. בצדק ניתן לו פרס-ישראל על פעלו. הוא אף חתן הפרס הבינלאומי לספרות-ילדים ונוער.⁷

דומה, שניטיב לעשות אם נחזור לתיאור התנסותו הראשונה בכתיבה לילדים, ש"השתדכה" למיומנותו בציור:

"הוא ישב לשולחן⁸ ונטל דף אחד. מה יכתוב עליו? כיצד יכתוב? מה הסגנון שיבחר כוז מעודו לא ניסה כוחו בכתיבה, ומה גם לילדים... הוא יושב אל השולחן ואינו יודע אפילו כיצד להתחיל. כתב משפט אחד - ומחק אותו. מעולם לא תאר לעצמו, שהכתיבה היא מלאכה קשה כל-כך.

לבסוף ידע מה יעשה: הוא ישלח ליציב (עורך **דבר-לילדים** י. ה.) מכתב מצויר. במכתב זה יהיה הציור עיקר, ואליו תתלווינה שורות אחדות - מעין "הסכר לציור". כן, כתיבה זו תהיה נוחה יותר..."

כך נעשה נחום גוטמן סופר מופלא, שציוריו מספרים ומילותיו מצעירות. (ראה הערה בדבר "אני אוהב לצייר").

מעולם לא זלזל בקהלו הצעיר. מעולם לא הפסיק לשאול את עצמו:

"איך לספר, איך לתאר? / לא להאריך, לא לקצר. / כל מלה תהיה כגפרור בלילה, כפרח אדום כור. / לא מעוות, לא מקושט / לא היסטוריה ולא צ'זבאט..."

(על כריכתו הפנימית של "שתי אבנים שהן אחת").

ודומה, שאיש לא יכחיש כיום, לנוכח יבולו הספרותי המבורך, כי נחום גוטמן היה צייר מופלא גם במיליו ומספר דגול אף בציוריו. יוצר כפול-מסלול, שעשה מלאכה מושלמת.

מוטיב האם הקטנה והבן הגדול ("ביאטריצ'ה וה"ארי") לא הרפה ממנו. אם נעיין לרגע בחוברות הישנות של **דבר לילדים**, נגלה את המבנה הזה שוב ושוב. למשל:

בכרך יט', בפתח חוברת 16 (כ"ו בטבת תש"ח, 8.1.1948), המקדישה את דבר העורך דאז (המשורר זאב) ללוחמים שלנו ("ברכת כל העם לצעירים שהתייצבו").

והמביאה את סיפורו הנוגע ללב של צבי גובר "אני נוסע, אמא" (שם, עמ' 236) מופיעה בשער תמונת בן גדול, היוצא לקרב, והוא חובק בזרועותיו את אמו קטנת-הקומה והמודאגת.

אהבת אם לבנה ובן לאמו אינה מרפה מן היוצר, היא חובקת את האם הזקנה

* אופק, 'מרבניסון עד לובנגולו', עמ' 183.

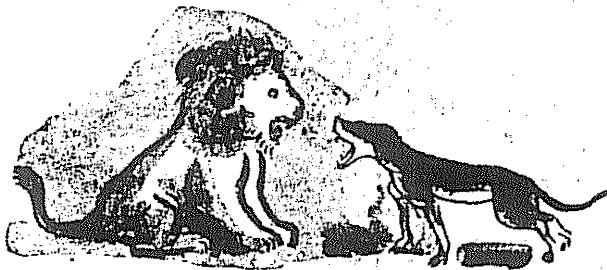
(הסבתא) מחד גיסא ואת הילדים שגדלו ונעשו לוחמים. במאבקי-החיים יש שהאם נותנת חייה (כדוגמת הלבאיא וביאטריצ'ה), ויש שהבנים נופלים... האהבה נשארת תמיד, וגוטמן משורר אותה במילים ומציירה בתמונות: סינאסטזיה⁽⁸⁾ במיטבה.

ביבליוגרפיה והערות

1. ביאטריצ'ה או מעשה שתחילתו חמור וסופו ארי זורס - במהדורתו החדשה, עם עובד, 1998.
2. וראה ערך גוטמן, נחום, בלקסיקון אופק לספרות-ילדים, כרך א', עמודים 132-133 (זמורה-ביתן, 1985)..
3. ראה אור לראשונה בדבר לילדים כרך א', חוברת א', עמ' 3. והיווה סיפור בהמשכים שהופיע מדי שבוע עד סופו.
4. שביל קליפות התפוזים, הרפתקה מראשית ימי תל-אביב. יבנה ת"א, 1967. יצא כספר, יבנה, ת"א, 1967.
5. דוגמה מעניינת ל"כח-הסיפור" של ציוריו: אני אוהב לצייר ציורים: נחום גוטמן. שירים: מירה מאיר. ספריית פועלים. הדפסה 13, 1987.
6. על אביו של גוטמן: ראה בן-ציון-גוטמן, שמחה אלתר... בתוך: לקסיקון הספרות העברית בדורות האחרונים. ספריית פועלים, מרחביה. מאת ג. קרסל. כרך א' "עמודות 293-294.
7. לעזר ולהרחבה: אופק אוראל. מרובינסון עד לובנגולו, "מסדה", "מפרשי", תשכ"ג.
8. סינאסטזיה - עירוב רשמי החושים. כגון: "העם רואים את הקולות" (בעת מתן-תורה).

מדד הנכסיון 40 מיל

בְּבֵרֵי אֵלֵינוּ אֵימִים

גְּבֵרֵי אֵלֵינוּ אֵימִים, מִיְנוּק. דְּרָךְ אֶרְצוֹ

בְּכֵרֵת אֵם וּבְכֵרֵת עַם לְדִרְכָּךְ

יום חמישי, כ"ו בטבת תשנ"ח, 8.1.1948

כי מנורית תזרח השמש ולה הלה זוהרת

מאת: צביה ולדן

דני קרמן בחר את הצירוף הבא: "סיפור ואיור - שילוב מנצח" ככותרת לדברים קצרים אך מעוררי מחשבות ארוכות שנשא בבית-אריאלה ("להיות ילד", 16/3/99). סדרת מאמרים זאת מוקדשת לשילוב נשי כזה: נורית זרחי והלה חבקין, תוך קריאה בשלושה מספריהן המשותפים: **אמורי אשיג אטוסה** (ספרית פועלים, 1992); **בוטיק סיגי וחוט** (הקיבוץ המאוחד, 1995); **כפפות** (מסדה, 1995); **אהבה: כתם כתר קטשופ** (משכל, 1998). למעשה יכולתי לקרוא לסדרה: "אמרה נורית להלה: ארדוף, אשיג, נתפור בחוט, ונשגה באהבה".

לכאורה שלושה ספרי ילדים. למעשה, שלוש שאלות חברתיות מהותיות: **אמורי אשיג אטוסה** עוסק בכאב הכרוך ברכישת דעת ואולי בחינוך כמשל; **בוטיק סיגי וחוט** עניינו שקד היופי והבל החן ואולי החברה כמשל; בעוד **אהבה: כתם כתר קטשופ** מופיע בפורמט קטן וגדול, הוא ספר קטן על סיפור גדול על אהבה; על טבעה ועל טיבה. שלושה ספרי מחאה עדינים ומפתים, ספרים עשירי רבדים, בהם הילדים קוראים רובד אחד, ואילו המבוגרים מוסיפים עליו רובד קונוטטיבי שאינו מוכר או מובן לילדים (ברוך ופרוכטמן, 1982). לשלושת הספרים יש קווים שניתן להגדיר אפילו כאמביוולנטיים, כלומר "הסופר לילדים אינו מייעד את הטקסט לילד, אלא משתמש בו כפסבדו-נמען, כדי לכתוב טקסט שמכוון בעיקר למבוגרים" (שביט בעקבות לוטמן, 1996).

אמורי אשיג אטוסה

כולנו זוכרים את הפסוק משירת הים, שבו רצף של חמש מילים, הפותחות כולן באל"ף: "אמר אויב ארדף אשיג, אחלק שלל תמלאמו נפשי" (שמות, ט"ז, 9). כך שכבר למראה השם של הספר, מתעורר בלב הקורא החשש, כי במרדף או בקרב עסקינן, שהרי בפסוק זה מבטא משה את הבוז שלו למצרים, שקיוו להכות את העברים ולבזוז אותם. כדאי לציין שלא כל האל"פים בפסוק הן שוות מעמד שתי הראשונות הן שורשיות - ואילו האחרות מסמנות את צורת העתיד בגוף ראשון. תחת עטה של זרחי הופכת המלה הראשונה אמורי - לקרובה יותר לאהבה (amour, amore), וכך הופכות שתי המילים הראשונות כמעט לאוהב ואויב. הכותרת הזאת איננה מובנת מאליה. הקריאה הראשונה שלה מעוררת תמיהה- בעוד ש'אשיג' ו'אטוסה' הן פעלים עבריים לכל דבר, לא ברור מהי 'אמורי'.

(הנקדן של ספרית הפועלים הפליא לעשות בספר זה. אמורי מנוקדת בדגש חזק במ"ם! ובכלל הוא מנקד ניקוד כמעט מקראי. האם זה חלק מן הניסיון לערב תרבויות?). מן המשפט הראשון של הספר מתברר שזה שמה הפרטי של הגיבורה, שאיננה אלילת אהבה, אלא היא לא פחות ולא יותר מאשר "מכשפה קטנה", שברירת ורכה, שאימת המנהל והמבחן שבו הוא מעמיד אותה, רובצת עליה.

אלמלא השותפות בין נורית להלה חבקין, ייתכן שהיינו צדיכים לקרוא כמה משפטים כדי לעמוד על מצוקתה של אמורי. אך בזכות איוריה של הלה אנחנו נוכחים מייד לדעת, כי אמורי היא ילדה רגישה, דקת גזרה ולבושת סחבות, בעלת עיניים, אזניים וכפות רגליים ארוכות במיוחד. היא דומה יותר ללכלוכית מאשר למכשפה שסיימה את לימודיה. המנהל, לעומתה, הוא בעל תווים יותר מרושעים: אפו מתעקל כאנקול, שעריו דליל וזקנו מדובלל, ולו אזניים מזדקרות שמונעות מן הכובע ליפול. הכובע הוא, כמובן, מחודד ומבשר רעות.

המנהל לבוש מכף רגל ועד ראש, בגלימה דו-צדדית ומהודרת, ואילו אמורי שלנו, מכוסה בבגד שהוא ספק שמלה ספק בד כרוך, ראשה גלוי, והיא יחפה. הלבוש של המנהל צבוע בצבעי אדמה ומעוטר במשולשי זהב ובנחשים שנראים כאילו יצאו ממצרים העתיקה, בעוד שאמורי לובשת בגדי תכלת, שעליהם תלויים עלים ירקרקים. בין אמורי לבין המנהל ניצב שולחן בעל שלוש רגליים על שלושה דברים העולם עומד ועליו שני מזלגות - טובים השניים מן האחד. כאמור לעיל, אמורי אשיג אטוסה השלימה את לימודיה, וכל שעליה לעשות כדי לצאת לעולם הגדול הוא לעמוד בבחינה, כלומר לכשף את שני המזלגות כך שיהפכו להיות "הדבר שנחוץ בעולם: משהו חזק, משהו מהיר, משהו קני, משהו מכיר".

נחזור לכותרת: **אמורי אשיג אטוסה**. אם האהבה מסומלת על-ידי המילה הראשונה אמורי הרי שהתחרותיות של מערכת החינוך מיוצגת על-ידי המילה השנייה אשיג - הפותחת באל"ף אך נגזרת מאותו שורש כמו הישגיות. ואילו אטוסה המלה השלישית - מסמלת את התקווה להמריא ולהימלט.

נראה שאמורי איננה יורדת לסוף דעתו של המנהל. הדברים שבעיניה הם החשובים בעולם, או לפחות אלה שנראים לה נחוצים, נראים בעיניו כמיותרים. היא מכשפת את המזלגות כך שיהפכו ל"ראשי ורדים לבנים" - סמל לרומנטיקה ואולי לבתולים. המנהל תמה ומאוכזב, אך דידיקטי, ולכן הוא נותן לה הזדמנות שנייה.

כשאמורי מתרכזת בכישוף בפעם השנייה, היא עוצמת את עיניה, והמזלגות הופכים לשני כדורי זכוכית, שבהם משתקפות קרני האור באינספור צבעים. המנהל תמה, והפעם מזדעזע. הוא מתקשה להאמין שלא השכילה ללמוד בבית-הספר מה באמת חשוב בחיים. בטרם יודה בכישלונו ואולי בכישלון

המערכת - הוא נותן לה הזדמנות חוזרת. הם אינם משוחחים על הדברים החשובים בחיים. אבל הוא מקווה שהיא תשתדל, ואז, מן הסתם, היא גם תצליח "עצמי את עינייך והתרכזי חזק מאוד".

אמורי עוצמת את עיניה חזק, חזק. היא פוחדת לפתוח אותן. את המזלגות היא מכשפת לצמד צדפים מסוג הצדפים שאוספים על שפת הים, שמבריקים כשהם רטובים, חרוצים בפסי זהב שבהם נקווים המים. אפילו הצדפים, המביאים את קולות הים האינסופי, לא נחשבים בעיני המנהל "את טפשה או שאת עושה את עצמך? ... בשביל להצליח בעולם צריך כוונה", הוא אומר לה, ולמרות הכל, ואף-על-פי-כן, הוא מאפשר להיבחן בפעם ה"אחרי אחרונה".

כדי להצליח צריך להתכוון. צריך לעצום את העיניים חזק חזק ולהתרכז בדבר "חזק, מהיר, קני ומכיר", אבל אמורי כבר מותשת. הכישלונות הרצופים גורמים לדמעות להיקוות בעיניה ודעתה טרודה בגלל העלבון והצער. היא מכירה לחש שצריך לעזור, אבל הוא לא עובד.

אמורי משתמשת בלחש בן ארבע מילים "וילברס, זילברס, מינדרהאם, לורלהאם". כל זוג מילים מתחיל בשתי אותיות סמוכות ו"ו זי", "מ"ם ולמ"ד - כמו המתי ודמתי, כמו ראובן ושמעון. לאן נעלמה העברית, לשון תנ"ך? מדוע הלחש לועזי? האם חסרים שמות מן הקבלה? מדוע נזקקת נורית לעולם האגדות הגרמני?

המנהל כל כך מאוכזב, שהוא שוכח לרגע את תפקידו, מפטיר 'איכס' ויוצא מן החדר בטריקת דלת. ככה מדבר מנהל? הדרמה בעיצומה- ולא בכדי נבחר האיור הזה לשמש כגב הספר, על הכריכה האחורית. כשהמנהל יוצא מן החדר בטריקת דלת, ניצב על המשקוף עטלף - בעל-חיים שחבקיין אוהבת, אולי בזכות כנפיו הפרושות, ואולי משום הדימיון בין הצללית שלו לזו של האדם. אולי הלה יודעת שהעטלף הוא יונק שבני-האדם פוחדים ממנו ללא כל סיבה - ואולי היא, כמו אמורי, חוששת שאחרי הכישלון צפוי לבוא לילה ארוך וחשוך.

לאיזו תשובה בעצם מצפה המנהל? ובכלל האם תפקיד בית-הספר הוא להכשיר את בוגריו לחיים? על איזה בית-ספר אנחנו מדברים? פתוח או בטוח? (כהן, 1993) לאלו חיים מכשירים? האם משהו "חזק, מהיר, קני ומכיר" מבטיח הצלחה? ואולי זה תפקיד ששמור לבתי-ספר למכשפות?

מה היינו עושים אנחנו במקומה של אמורי? למה היינו אנחנו הופכים את המזלגות? ומדוע בכלל יש שני מזלגות, ולא אחד? האם הם נבחרו מפני שבעזרתם ניתן לטעום מן העולם? ושמה משום שהם ניתנים לנעימה? ואולי אין המזלגות האלה אלא קלשונות קטנים? "ובא הנער הכהן כבשל הבשר והמזלג שלוש

השנים בידו" (שמואל א, ב' 13). גם כאן, יש לציין, העדיף הנקדן את הצורה המקראית, שבעבודת החדשה היא כמעט בלתי מוכרת "מזלגות" המ"ם בחיריק. (דוברי עברית החדשה מכירים טוב יותר את שם המכשיר מלגזה, הגזור מאותו שורש, בהיפוך אותיות).

מוטיב המזלג איננו חדש אצל זרחי. כך למשל, אנחנו מכירים את ילדה מזלג שנהפכה לילדה כף (זרחי, 1976) "ילדה מזלג היתה דוקרת / תמיד כשהיתה עוברת. / ילדה מזלג היתה נועצת / בכל אחד מלה עוקצת. / תפסו אותה אנשים באף / והפכו אותה לילדה כף / וכולם מחאו כף / ויצאו במחול." בהקשר שלפנינו, נראה כאילו הפיכת הילדה-מזלג לילדה-כף היא חלק מתהליך חיברות, כדי לא לומר אילוף, המזכיר מאוד את מה שעובר על ילדים רבים בבית-הספר. ולכן כדאי לצטט גם את הסיום של השיר, לפיו בכף אפשר לאכול רק מרק, אינני רוצה להרחיק לכת. ולהשוות את החינוך למרק, או חלילה את ילדי ישראל לכופתאות, כך או כך, התשובה של אמורי נדחית על-ידי המנהל בגועל. קשה לו להתאפק. אך לקורא לא ברור אם ה'איכס' של המנהל מכוון לתלמידתו, שלא הבינה מה באמת חשוב ונחוץ בחיים, או שהוא מפנה את הקורא לגילוי שייחשף בדף הבא. שם יתברר, כי בניסיון האחרון של אמורי לקלוע לדעת המנהל מביא הכישוף שלה את המזלגות להפוך לשני ג'וקים: זילברס וזילברס.

כמה טוב להיות קורא! דפדוף קל מקצר את המתח, והעתיד רחוק ממך רק מרחק של כמה שורות. אבל מצבה של אמורי - שאחרי ככלות הכל היא מכשפה צעירה שונה. היא מתקשה להבין מה קורה. ג'וקים מגעילים אותה. הם דוחים אפילו מי שנכשלה בבחינות לצאת אל העולם הגדול. על טענתה הגלויה, כי כישפה אותם לא בכונה, הם משיבים: "לא בכונה זה פשוט בכונה אחרת".

היא איננה רוצה שידאו אותה מדברת אתם. היא מנסה להיפטר מהם תוך כדי נייעור כיסיה. אבל התשליך לא עובד. הג'וקים באמת דוחים. הלה איננה חוסכת מאתנו אף פרט ממראם הדוחה. רגליהם משוננות כמסור, כנפיהם עשויות פסים פסים, עיניהם מתגלגלות לכל עבר, והמשושים החודרניים שלהם מגיעים לכל מקום. אין פינה נסתרת מהם. הם דקים וגמישים, ומתנועעים ללא הפסק. וזילברס וזילברס הם ג'וקים לכל דבר, אפילו לא מקקים.

מעניין שזרחי נזקקת לחידושי לשון או לצורות נדירות יחסית כשהיא מדברת על הג'וקים: "הם מוששו במחושיהם הדקיקים" (עמ' 11); "הם משמשו במשושיהם הדקים והמגעילים" (עמ' 13); "היכו בכנפים היבשות שלהם איזה זבב ג'וקג'וקי" (עמ' 17). אמורי אמנם מתעבת ג'וקים, אבל הם מגלים לה שהיא יכולה לאלף אותם. היא

בורחת, אבל הם בעקבותיה, צונחים על כתפיה הרכות. בלית ברירה הופכים הג'וקים להיות בני השיח שלה. חבקינ מאירת את דברי זרחי: ג'וקים בחליפות נראים אחרת מאשר עירומים. אמורי אומרת: "ג'וקים לבושים זה ממש ג'וקים עירומים עם בגדים". אבל היא טועה. הבגדים עושים את הג'וק. אחד מהם וילברס או זילברס הוא יותר אלגנטי. הוא לובש חליפת שלושה חלקים, ומתחתיה חזיה מכופתרת. מכיסו מציצה מטפחת, אם כי לא תלוי ממנו שעון בעל שרשרת זהב. חברו זרוק יותר, הוא לובש סוודר פסים. ידי שניהם מוטלות לצדי הגוף, ספק מחפשות כיסים, ספק מצפות לשמוע את דבריה של המכשפה שנכשלה בבחינת הבגרות. וכאן, אמנם, נפתח שיח פנימי בינה לבין עצמה; אחד בפה שאותו היא אומרת בקול רם, ואחד בלב - שאותו היא חושבת. בלב היא חושבת "כמה שהם מתעבים", אך בקול היא משמיעה "שילכו להתלבש"; בלב - "כמה שהם מגעילים", אך בקול - "נו, תרקדו אם אתם כל-כך רוצים"; היא חושבת "איזה חזירי מחמאות", אך אומרת - "נו, שירו כבר אם אתם כל-כך רוצים".

לא פשוט לשכנע ג'וקים. הם אינם מתרצים בקלות. הם זקוקים לתשומת לב - "שנראה ששמת לב", הם אומרים לה באופן מפורש ביותר. הם חושבים שהם רוקדים בעדינות, בקצב ובחן בחן בחסד וברחמים - ולכן הם תובעים את אהבתה הכנה, מלווה בהצהרה בקול רם, ואינם מוכנים לוותר. עליה לומר בקול גדול שהם נפלאים נפלאים ונעימים, כמעט כמו שאול ויהונתן "הנאהבים והנעימים" (שמואל ב', א' 23). אמורי רוצה להיפטר מהג'וקים, היא מוכנה לומר הכל ובלבד שיפסיקו עם "הזֶבֶב הג'וקג'וקי" שלהם וייעלמו. הם פגועים. המשושים שלהם מקופלים, העיניים עצובות. אמורי המיואשת בוכה בדמעות גדולות עד כדי כך שהן מטביעות את ו"ו זי"ן. "נשפת ברוחך כסמו ים, צללו כעופרת במים אדירים" (שמזת ט"ו 10). אלא שלא לכך כיוונה אמורי, היא לא רצתה להטביע את הצמד, היא קיוותה להיפטר ממנו. והג'וקים ממאנים להינחם "מעשי ידי טובעים כים, ואתם אומרים שירה?" (מגילה יג').

ברוב ייאושה מנסה אמורי להידבר עם הג'וקים בדרכי נועם - כל נתיבותיה שלום. "אתם נפלאים ונעימים", היא לוחשת. אבל זה לא מספיק. "אתם נפלאים ונעימים באמת" היא חוזרת, והפעם במקום לומר "תעופו בבקשה" בלשון עתיד מוחלטת, כאילו מדובר בתכנית שיש לבצע, היא נוקטת פעמיים לשון ציווי, ספרותית יותר: "עופו, עופו, בבקשה". אבל כשנותנים לג'וק כנף אחת, הוא מבקש את השניה. ולא ביושר, אלא במרמה: "תגידי עוד פעם. לא שמענו כל-כך טוב". הסבלנות שלה פוקעת. מתוך ייאוש היא צועקת להם: "אתם הג'וקים הכי נפלאים והכי נעימים בעולם".

ואז קורה הפלא. וילברס וזילברס הופכים להיות לסוסים לבנים, אצילים ופנויים.

פנויים להובלה, ומוכנים להירתם לעגלה. לא מדובר באביר על הסוס הלבן. לפנינו סוס לבן שהוא אביר. הלה מציירת אותם לבנים, אצילים, בעלי רעמות מתנוססות וזנבות ארוכים, וממעל רעמה, היא איננה שוכחת את מוצא הסוסים; ברוח הנוצרת תוך כדי דהירה, מתנופפים מעל הרעמות שלהם בגאווה משושי ענק. נורית מתארת לנו את העיניים של הסוסים הלבנים: "עגולות, עם עפעפי זהב". עיניים כאלה מתאימות לסוסים ששמותיהם מינדרהאם ולורלהאם. עכשיו אמורי יכולה כבר לטוס אל העולם הגדול, למרות כישלונה בבחינה. התלמידה שלא הצליחה לכשף את המזלגות כך שיהיו "משהו חזק ומהיר, קני ומכיר", מתגלית כמי שמסוגלת להפוך צפרדע לנסיך ולהחזיר שני ג'וקים למצבם בטרם כושפו להיות סוסים אצילים ומיוחסים, שישונו להיות משהו "נפלא ומלהיב, דהיר ואהיב". "זאת זה אני עשיתי, אני, שלא עברתי את הבחינה ולא קיבלתי שום תעודה בבית-ספרנו" (עמ' 23). על הסוסים האלה מדברים בשמות תואר שעיקרם התקווה והיכולת הגלומה: "דהיר ואהיב". מנהל ספקן יכול לעכב את יציאתם לדרך, אבל איננו יכול למנוע מהם לפרוש כנפיים. הוא עלול להחמיץ כמה מיצירות הבוסר שלהם, אבל לא יוכל לעמוד בפני דהירתם.

צורך אמיתי, ואולי מצוקה, חושפים אצל אמורי רגש ועצמה שימות החול אינם מכירים. דמעת אמת ממיסה את קליפת הג'וק. סופרת ומאיירת ברוכות כשרון מספרות לנו על הסוסים האובדים, שרוקעים ברגל ימין וברגל שמאל. המוטיב הזה כבר חזר כמה פעמים: "הג'וק הימיני לשירותך, הג'וק השמאלי לשירותך, (עמ' 11); "שמה אותו בכיס ימין... והכניסה לכיס שמאל" (עמ' 12). בסוף הסיפור עומדים לפנינו סוסים בראשיתיים, ללא אוכפיים, שמוכנים להירתם למשימות אמת, ואפילו לעלות השמימה בדהרה. לא כדאי להחמיץ הזדמנות לשבת במרכבה ולצאת עם סוסים כאלה אל מרחבי העולם "נחית בחסדך עם-זו גאלת" (שמות ט"ו 13). אולי מה שמביא את היחיד להמריא, זאת האמת, הצורך האמיתי, המילים היוצאות מן הלב? בטרם ניפרד נשווה את אמות המידה של המנהל "חזק, מהיר, קני, מכיר" עם אלה של אמורי - "נפלא ומלהיב, דהיר ואהיב", נשים לב לשימוש הפורה והחדשני במשקל המתאר תכונה גלומה פעיל, סביל, קני, מכיר, דהיר, אהיב כולן מילים נחוצות ביומיום, ואז נאמר בלב שלם לגיבורה שלנו: אמורי - אמרי את אשר על ליבך; את תשיגי - אל תסוגי; את תטוסי - אל תהססי; טוסי אמורי, תמלאמו נפשך.

מראי מקום:

ברוך, מירי ומאיה פרוכטמן 1982 לכל שיר יש שם, תל-אביב: פפירוס.
 זרחי, נורית - 1976 לידה מזלג ילדה כף, בתוך הנמר שמתחת למטה. תל-אביב: מסדה.
 כהן, אדיר - 1993 החינוך הכתוח, תל-אביב: רשפים.
 שביט, זחר תשנ"ו, 1996 מעשה ילדות, תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

ספרות ילדים "אליטיסטית"?

מאת: מנחם רגב

הכותרת המוזרה הזאת צמחה בי בעיקבות בקשה לציין שלוש יצירות מתחום "ספרות הילדים" העברית שנולדו במשך המאה העשרים, שהרשימו אותי. אני מתבונן במיכלול היצירות המוכרות לי, מנקודת ראותו של מבוגר. ברור לכל קורא חובב ספרות, שהבחירה אינה קביעה, ובוודאי הייתי יכול להעמיד רשימה הרבה יותר ארוכה. אבל דווקא ה"כפייה" של השאלה מחייבת אותי לשאול את עצמי: מדוע בחרתי באלה השלוש? ולמה אני מתכוון כשאני קורא להן אליטיסטיות? הכינוי "ספרות ילדים" הוא רחב מאוד - לא פחות מן הכינוי "ספרות" - ואף פעם לא ברור בדיוק למה הכוונה: ליצירות שנכתבו במיוחד לילדים? ליצירות שנושאייהן, הסגנון שלהן והמסרים הכלולים בהן, הותאמו במיוחד לילדים בני גילים שונים ורמות שונות? ואולי כל מה שילדים קוראים (ורואים באמצעי התקשורת) צריך להיכלל במונח 'ספרות שילדים קוראים ואוהבים'? אני חוזר לנקודת התצפית שלי כמבוגר, שקורא בהנאה יצירות שכביכול לא נועדו לו, ושבוחר אותן באמות-מידה ספרותיות.

נחום גוטמן כותב בסגנונו הציורי והמקסים: "וכל הסיפורים חיכו לרגע אחד, שאז כולם יבשילו ויפלו בכת אחת, כמו תחת עץ התות כשנושבת הרוח."

אבל מה לעשות, ולא כל התותים ערבים לחיכו של כל קורא. כאלו הם, למשל, "הנסיך הקטן" של אקזיפרי ו"אליס בארץ הפלאות" של קרול. לא רק זאת. המבוגרים ניכסו את היצירות לעצמם, והפכו אותן ליותר אליטיסטיות על ידי כך שהערימו עליהן שפע של פירושים ומחקרים. אפילו "פו הדוב" טובע בים של פרשנויות שונות!

היצירות שבחרתי, כמו בכל תחום אמנותי, הן מיוחדות, ולמרות שהופיעו תחת הכותרת "ספרות ילדים", הן חוצות גילים ומסבות הנאה רק לקורא שאוהב סוג כזה של כתיבה:

"חושחושית" - סיפור חייה של אוגרת" שסיפרה וציירה רות צרפתי, (1964) הוא תיאור עדין ולירי של חייה של אוגרת מנקודת ראות אנושית, ומתוך אמפתיה גדולה שבין אדם לבעל-חיים קטן וחינני. ההישג הגדול של הסופרת, בצד הציורים הנפלאים, הוא הסגנון המיוחד:

"עתה שהלכה לעולמה, וחייה כאן איתנו הגיעו לקיצם, עלה כדעתי לספר את סיפור חייה ולהביע

במיטב המלים שבפי את כל מה שהגיתי לה, לקטנה,
היפה ביצורים הקטנים ולאחזכה שבהם."

בהמשך מתוארת חושחושיית מתוך שימת לב לפרטים הקטנים ביותר, ומתוך אהבה והשוואה לעולם האנושי שמתוכו שואבת הסופרת את הדימויים שלה:
"מי שפראה העניק לה ממיטב החמדה והחן שבעולמו
ולא חסך ממנה דבר, פרט למידתה. כאן החליט כנראה
לקמץ בחומר והיא יצאה מלפניו כלילת השלמות, אך שיעורה כזית; מחוננת בשכל
ובתכונת-כפים, עקרת בית למופת.
צופיה תמיד הליכות ביתה. חוט של חן משוך עליה,
פלומתה רכה וצבעה כתום. (...) ואם עד כאן מראָה מראָה חיה,
הרי ידיה באות להוכיח את תכונותיה האנושיות,
שכן ידים ממש הן, עמלניות אך רכות, אצבעותיהן וְרודות
ציפורניהן מטופחות. שעה שהיא יושבת על כרעיה,
משלבת היא את ידיה על חזה ממש כגברת."

הספר האחר, שאני חוזר אליו מידי פעם, הוא **ואלה מארץ סינים** מאת רנה ליטוין (1969). המחברת בילתה את ימי ילדותה בסין. הספר בנוי משורה ארוכה של תמונות קצרות שמככבים בהם סינים, רוסים ויהודים. הכל מתואר דרך עיניה של הילדה המספרת: האומנת שלה, הלבוש המיוחד של הילדים והמבוגרים הסינים, בית הספר, אצל לי-טנג, אבא ואני. הנה תיאור של שעת אחר הצהריים, כפי שנטבע בזכרון המספרת:

"שעת אחר הצהריים, ביום שמש רכה: יום יפה הוא זה להטיס בו עפיפון, באור הבהיר של מגרש מין-יון. ג'או-נאי-נאי נושאת בידה דרקון של נייר לבן ומסולסל, ואני פוסעת לצידה וחושבת הרבה מחשבות משונות. כפינת הרחוב חנויות ממתקים, השמורים בצנצנת ענק מזכוכית. כאן מוכרים תופינים לכנים ודביקים, וכל הרוכלים מכירים אותי. מגרש מין-יון כבר הומה מאדם: ילדים קטנים חצויי מיכנס; רוכלים מציגים עפיפונים ערוכים בשורות, ויש מוכרים זרעונים ובוטנים."

הקודא פוגש בשלושים ושלושת "ציורי" הספר הרבה אלמנטים אקזוטיים, שאינם אלא חיי יום שגרתיים באותה ארץ רחוקה. אבל אין זה ספר על סין אלא ספר של זכרונות ילדות המשקפים רגשות אוניברסליים, כתובים ביכולת ביטוי מרגשת. היא מתארת הליכה ברחוב עם אביה השתקן:
"והוא לבטח אוהב אותי, שעה שאני מהלכת עמו. כל הרואה מוצקות חזהו, עובר מן הצד ביראת כבוד. סרגל החישוב שמשקיף מכיסו, מביט בעולם במבט חשוב. אכא שלי צועד זקופות, וכל הרחוב עובר על ידו."

ומן האקזוטיקה של בעל-חיים קטן וארץ רחוקה אל שיר "מלכותי". כוונתי לשירה של נורית זרחי: "באה המלכה למלך" (שנכלל בקובץ הנמר שמתחת למטה, 1976). המלכה מספרת למלך שהיא חלמה עליו, ושואלת מדוע לא בא אליה. הוא עונה בהתנכרות: "בלילה חלמתי על ערבות הבר." ועל חלומה השני, שבו היא מגסה להתקרב אליו, הוא עונה בדרך דומה. זהו שיר על רצון לגעת בזולת, ועל האכזבות הקשות:

"כשבחלומי אתה חלום לא עוכר כן קור סתום?"

והמלך, או מי שזה לא יהיה, ממשיך להתבצר מאחורי חומותיו:
"לעולם", אמר המלך, "לא יגע בשנתי זר".

ועל כך מגיבה המלכה, האשה או החברה, מתוך יאוש גמור:
"אינך מבין", לחשה המלכה, "דבר".

הכללת השיר הנהדר הזה בקובץ של שירי ילדים היא מעשה מיוחד במינו, שפורץ את המוסכמות בין הספרויות והקהלים השונים של הקוראים.

נדמה היה לי, כי ילדים יהודים לומדים מהר יותר לקרוא. תוספת האותיות הנקראות בדקה היתה גבוהה יותר אצל ילדים יהודים. הרי זה כשרון בכיוון אחד, ולא בחשוב ביותר, אך הקביעה נסמכת על מספרים ותצפית במשך שנים אחדות. טעות: תלמיד החדר כבר יודע לקרוא יידיש ועברית, יודע לקשור אותיות למלים - עד כאן אלף. ביטוי בלתי-מובן אינו מפליא אותנו, ועל כן אינו מתעכב בקריאה - עד כאן בית. כשניכיתי מהחשבון את הילדים האלה, נשארה התשובה המספרית מרחפת על בלימה.

(קורצ'אק, "דת הילד", הקה"מ תשל"ח עמ' 293).

על הספר: המסע שלי עם אלכס

עאת: רות אלפוג, הקיבוץ הפאחד (קריאת עשרה), 105 עפ'.

מאת: נירה פרדקין

הסיפור מתחיל בבית משפחה יהודית אמידה בגרמניה. אלא שעולמם הבטוח הולך ומתמוטט עקב עליית הנאצים. קרובי משפחה מתפזרים לכל עבר. ההורים, אובדי עצות, אינם יודעים מה לעשות ובינתיים הם רבים וצועקים זה על זה. מאסרו של האב כופה על כולם להחליט שעליהם לעזוב את גרמניה. אלא שכאמור גם העזיבה אינה מצילה אותם. הם מוצאים מקלט בביתו של הדוד הידוע כנוצרי, אלא שמאוחר יותר - גם הדוד אינו יכול להסתיר אפילו את אלכס. לאחר המלחמה, ההורים אינם חוזרים ואילו הדוד במנפוליה הוא כבר איש שבור. כך נותרים הילדים ללא חסותם של המבוגרים. המסע אם כך הוא גם ממקום למקום, אבל גם מילדות ותלות לבגרות ועצמאות.

בספרות הילדים שכיח הנושא של ילדים ועצמאות - ילד שלומד להסתדר בכוחות עצמו. בנושא זה חשיבות מיוחדת לסיפורים על ילד הנותר לבדו ללא הגנה ועליו לשרוד בכוחות עצמו. נושא זה מתקשר עם נושא חשוב אחר בספרות זה של חלש מנצח, הנותן ביטוי לכמיהה ליכולת השליטה בגורל. השואה על נוראותיה העמידה ילדים רבים במצב כזה וספרים רבים נכתבו על כך כמו: **האי ברחוב הציפורים** מאת אורי אורלב, סיפורים על ילדים בשואה מאת אירנה ליבמן **הילדים מרחוב מאפו** מאת שרה נשמית, **בקצה היער** מאת ר' קופר וספרים רבים אחרים. (ייתכן שיותר ספרים נכתבו על ילדים שהצליחו לשרוד מאשר על אלו שלא שרדו). **במסע שלי עם אלכס** ארווין לא רק שנותר ללא הגנת המבוגרים, אלא עליו כאח הבכור להציל גם את אחיו אלכס.

כבכל סיפור מסע, גם כאן שני הילדים מתנסים במצבים שלא הוכנו לקראתם ואז מתגלים (או לא מתגלים) בהם כוחות ויכולות לא צפויים. זה מה שקורה לארווין. במהלך כל הספר ארווין, הבכור, הוא המנהיג, המגלה תושייה והמצליח לחלץ את עצמו ואת אחיו. עליו להחליט מה לעשות כבר בתחילת המסע כשהשניים מגיעים

לשטרסבורג ודודם, בניגוד למצופה, אינו מחכה להם בתחנת הרכבת. ארווין, היודע שאם לא ימצאו מחסה בלילה המושלג - אחיו עלול למות, מצליח לאתר את בית הדוד ולהביא לשם את עצמו ואת אחיו החולה. כאשר ההורים נאסרים, ארווין עוזב את ביתו הבטוח של איכר צרפתי, שם הוא ידוע כנוצרי, נודד למונפלייה שם נמצא הדוד עם אלכס. הוא עושה זאת נאמן לדבריה האחרונים של האם: לשמור על אלכס. הדוד אינו יכול להכניס את ארווין לביתו ואינו מרוצה לראותו. אולם מאוחר יותר, כשיהדותו של אלכס מתגלה, ארווין נמצא בקרבת מקום ומציל אותו. כאשר הוא שוהה יחד עם שחקנים נודדים, ומנהיגם נתפס על ידי הגרמנים - ארווין הוא זה שמנהיג אותם. לאחר המלחמה ארווין הוא המחליט ששניהם יסעו לארץ ישראל. הוא רוצה ללכת לקיבוץ, אלא שהוא נוכח שאלכס לא רק זקוק למשפחה, אלא שגם בבית הדוד בארץ ישראל יהיה זקוק לקרבתו. ארווין רוטן שאלכס "הוא כמו גבנון" (עמ' 90), אבל ברור לו שעליו להישאר אתו.

אלכס הוא האח הקטן חסר הישע. כשהוא יוצא מהבית, הוא ילד בן 4 ועזיבת הבית, שכרוכה גם באבדנו של החתול האהוב, גורמת לו להלם שאינו משתחרר ממנו. בסוף הספר, אלכס הוא בערך בגיל שבו ארווין התחיל את המסע אך הוא זקוק לחסות והגנה. אלכס בכל מקום הוא גם הילד האהוב (או לפחות כך חש ארווין המספר את הסיפור): על הדוד והדודה בשטרסבורג, על השחקנים, אצלם מצא מקלט כשנאלץ לעזוב את הדוד במונפלייה, וגם על המשפחה בארץ ישראל. ארווין חש קינאה, חש שמעדיפים את אלכס על פניו. אך יחד עם זאת הוא חש אחריות וצורך להיות תמיד קרוב אליו. מי יודע, אולי תחושת האחריות על אחיו החלש, היא שנותנת לו כוח להחזיק מעמד עבור שניהם.

ההחלטה של ארווין לעלות לארץ ישראל כרוכה בהכרה כי אין לו מה לעשות בצרפת שאנשיה הם שהסגירו יהודים, אסרו אותם והעלו אותם לרכבות. אולם דווקא משום כך חשוב לשים לב שיש בספר גם כאלו שעוזרים להם נגד כל החוקים: טרודי, החברה הגרמנייה של האם, שלוקחת אותם לביתם בליל הבדולח, האישה הזרה המצליחה העביר את שני הילדים מגרמניה לצרפת - למרות שאין להם ויזות, השחקנים ליד מונפלייה שמסתירים אותם. אפילו אחד מהז'נדרמים שאוסרים את ההורים מאיץ בארווין להסתלק, למרות שדי ברור שהוא קשור ליהודים שהוא עצמו אסר.

הספר המספר על דברים קשים, כתוב בטון מאופק, כמעט יבש. איפוק זה הוא שמדגיש את הצעקה, את הדברים הנוראים שמתרחשים בו.

על הספר: משפחת המועילים מרמת אביב ג' (מס' 1)

עאת: חנה גולדברג בהוצאת תפוז

מאת: עינת הולנדר

הספר הנדון הגיע לידי באקראי, כאשר ביקשתי לקרוא סיפור לבן השכנים בן ה-5. הספר נלקח בהשאלה ע"י אחותו בספריה העירונית "שלמון" בראשל"צ. עם כל עמוד חשתי זעזוע הולך וגובר מן ה"תכנים" המחפירים בהם עוסק הספר. אדגים בקצרה:

גיבורי הספר הם בני משפחת פלוצנפוק: אמא אקסטזי, אבא סמרקי, אחות פלוצה ואת גרופליין, השכנה פרוצופ תחת, ושני ג'וקים בשם קלוץ ופרונקל... "עלילת" הספר גדושה בביטויי זלזול כלפי מזון, ניקיון, הישגיות לימודית, כלפי שכנים ובני משפחה ועוד.

הספר רצוף קללות ומילים גסות ובוטות, ומספק חיזוקים חיוביים למנהגים בוטים ושליליים כגון: אי רחצה, זריקת אשפה מן החלון, השפלת השכנים ובני המשפחה, חבלה במעלית הבניין, בישול ארוחה משאריות מזון רקובות ומג'וקים מטוגנים, חיטוט באשפה, הצתה שבעקבותיה מנוצלת חברת הביטוח, והורים מקללים שתחביביהם הם חיטוט באף, רדייה בילדיהם, עשיית נפיחות ושיהוקים (ולא בשפה עדינה כזאת), וצפייה בסרט "רוצחים בדם קר 2"...

לאור עליית שיעור עבריינות הנוער במדינה, והצורך הקריטי להתמודד עם תופעות האלימות הגודשות לאחרונה את סדר היום הציבורי, אינני יכולה שלא לתהות ולהקים קול זעקה: האם אין קריטריונים ואמות מידה כלשהם לבחירת ספרים לספריות העירוניות? האם כל ספר מתקבל בבדחה?

האין אמורים הספרים לשמש כלי שרת בידי החברה ומערכת החינוך ואמצעי חשוב להקניית ידע, נורמות וערכים מתוקנים? ועל אחת כמה וכמה ספרים המוצעים לכל דורש-ובפרט לגיל הרך-במוסד מכובד כספרייה עירונית!

מצאתי לנכון להפנות מכתב זה לכל הגורמים הנוגעים בדבר במטרה למחות על מחדל זה, ובתקווה שיפעלו בנדון בהתאם.

הייתי מצפה כי ספר זה ודומיו יורדו לאלתר מעל המדפים (ותקוותי שכלל לא יגיעו לידי דפוס והוצאה לאור), ויפה שעה אחת קודם.

מכתב תגובה על מאמרה של חוה חבושי בחוברת ה-100 לספרות ילדים ונוער

לחווה חבושי, שלום רב,

אף על פי שלא ניהלנו דיאלוג אף פעם, ברצוני להגיב ולהרחיב דברי, בעקבות המאמר שלך "הרהורים על התפר שבין כתיבה לילדים וכתיבה למבוגרים" מתוך ספרות ילדים ונוער (חוברת ה-100 מאי 1999).

מכיוון שאני עוסקת בשאלה "מהי ספרות ילדים?" כבר יותר מחמישים שנה אנסה להעמיד דברים על דיוקם.

נראה לי שמאמריך נוגע בכמה וכמה מרחבי-חשיבה ואני אגע בשלושת הבולטים בו:

1) ספרות ילדים ממתי? מהי? למי?

2) מה קורה ליוצר (לגבייך- סופר) ש"כאש אצור בעצמותיו לא יוכל כלכל..." כדברי הנביא ירמיהו.

3) מה קורה ליצירה במגע עם הנמענים? (גדולים קטנים, בנות ובנים...) עניין "ספרות ילדים" וההכרה בילדים כשלעצמם מתחילה לא במאה ה-17. האנשים הקדמונים יצרו צעצועים לילדים כבר בימי קדם (לכי לראות במוזיאונים למיניהם). במאה העשירית לספירה כתשו הנזירים צבעי- צמחים וצבעו את ספרי הלימוד (הקטכיסטיים) בציורים צבעוניים, כדי למשוך את ליבם של התלמידים במנזרים (ילדי האצולה, ילדי האבירים) ללמוד קריאה ותפילות.

המחקר על עולמם של הילדים החל עם ראשוני המחדשים בחינוך במאות ה-16, 17, והמאה ה-19 נקראת בפי החוקרים "המאה של ספרות ילדים" משום שטובי הקלטיקנים שבין סופרי העולם המערבי (אירופה ואמריקה) פנו לכתוב במכוון לילדים ולבני נוער.

עניין הרגלי הקריאה נבדק על ידי מחנכים ופסיכולוגים. בראשית המאה הזו כתבה שרלוטה ביהלר (שהיתה פסיכולוגית לילדים צעירים) ספר בגרמנית בשם "גיל האגדה" והגדירה שם שלושה גילים פסיכולוגיים בהגדרות ספרותיות. לגיל הגן (וכיתות א-ב), גיל הנקרא היום "טרום-קריאה", קראה "גיל האגדה" ובו בעיקר התעכבה. היא קשרה את החרדות והפחדים של הגיל הזה לעניין סיפורי-מעשיות והצורך בהם בגיל זה. לגיל כיתות ג-ו קראה "גיל הרובינזונדה". פיז'ה עסק הרבה בגיל הזה הנקרא בפי הפסיכולוגים "גיל החביון". תוך

סטטיסטיקות של מחקר יודעים היום שזהו הגיל הקורא אינטנסיבית יותר מאשר בכל גיל אחר. ושבנות קוראות אחרת מאשר בנים, גם מחפשות ספרים אחרים מאלה שבנים מחפשים. גיל טרום-התבגרות (גיל החטיבה) נקרא בפיה של שרלוטה ביהלר "גיל הרומן ההיסטורי". בפסיכולוגיה נקרא גיל זה גם "גיל הפורנוטופיה". מאז העמדת עניין "גילאי הקריאה" של שרלוטה ביהלר נוצרו מחקרים רבים חדשים, כי המחקרים על "ספרות ילדים" תפשו תאוצה עצומה בארצות המתועשות. יש ויכוחים בקביעת מרחבי הגילים אבל יש תשובות סטטיסטיות בנושא. ד"ר שלמה הראל קבע במחקריו שספרות ילדים מתחילה מגיל 5. ד"ר צביה ולדן טוענת שאם המשמיעה לתינוקה ברחם סיפור או שיר, מגדלת אותו כבר משם לספרות ילדים.

לדעתי ילדים בגיל הרך (מ-0 עד 3.5 נקראים בפי "הגיל הרך" משום שאינם מסוגלים להתקיים פיזית ורוחנית בלי מבוגר על ידם) חשים, אוהבים ויודעים בעיקר שירים, לענין זה כתבתי מאמרים שונים. כיום מודעים להבדל שבהרגלי הקריאה והצפיה (כי גם טלוויזיה, סרט ואינטרנט מבוססים על קריאה) בין גיל "טרום ההתבגרות" ל"גיל התבגרות" שהתארך לאחרונה עד מעבר לגיל 30. "קוראים מבוגרים" הוא גיל לעצמו ויש שינוי משמעותי בקריאה של "מזדקנים וזקנים". מעבר לקריאה על פי גיל ומין, יש כמובן הענין האישי ביותר. על פי גישתו של ס. יזהר היצירה מתממשת (כל יצירה ובכל תחומי האומנות) בלבו, בנפשו או במוחו של הנמען, ואין שני בני אדם קוראים (שומעים, רואים) אותה יצירה באותו אופן.

"ספרות ילדים" על פי תפיסתי הוא מדע אינטגרטיבי. הוא קשה כל כך להגדרה ולהוראה משום שהוא מכיל בתוכו כמה וכמה מדעים ממדעי האדם. בוודאי "ספרות" שהיא (עניין ל"שלמות צורה ותוכן" כמו כל אמנות) "פסיכולוגיה" הקשורה בהבנת הקורא ובהבנת היוצר לסוגיו. היא גם מחויבת בהתייחסות ל"פסיכיאוגרפיה" של היצירה ועוד... ומכיון שיש עולם "מתווכים" עצום יש צורך בדיעת ה"דידקטיקה" זאת אומרת בלימוד ה"איך". איך לתווך? מתי לתווך? המתווכים הם הורים, מורים וגננות, במאי-מחזות, מפיקי טלוויזיה ועוד... אני, כמורה של מורים נתקלת בקהלים עצומים של "אנאלפביתים יודעי קרוא", גם בין אנשים שהם כביכול "אנשי מקצוע".

ברור שהיצגתי כאן ראשי פרקים בלבד לעניין "ספרות ילדים" כשהנחת היסוד אומרת "שהילד בתוכנו" הן כקוראים והן כיוצרים, קיים תמיד ועשוי או אמור להיחשף מול יצירה שיש בה "עוצמה פיזית".

כדאי לך לקרוא את דבריה של מרים ילן-שטקליס "איך באים השירים לעולם".
מה קורה ליוצר ביחס ליצירתו?

עיקר היצירה חצוב באמת בפנימו של היוצר "כאש אצור..." אבל בלי "מחלות" הלואי שיש ליוצרים, אף אחת מהיצירות לא היתה מתפרסמת. ברגע שיוצר החליט להראות, להשמיע, לפרסם... הוא קוטע את חוט הטבור שהיצירה קשורה בו והוא משלח אותה לאויר העולם

מחלת האקסהיצינוזים", הצורך להופיע, להשמיע ולהראות, גורמת לו לאומן היוצר לפרסם. "מחלה" זו קשה לסובבים אותו ומתקשרת לעוד רעה חולה שאין בלעדיה יצירה - "אגוצנטריות". בלי המוכנות להתכנס בעצמך, להתנתק וליצור... אין יצירה.

עניין זה של יוצר וקהל היה הזוה ויהיה בעיה לכל הצדדים. ש"י עגנון כתב ואמר שהוא כותב רק "ליודעי-ח"ן". "יודעי ח"ן" לגביו הם אותם שיודעים "אידישקייט", תנ"ך, משנה, תלמוד ועוד... והנה כתביו תורגמו לסינית והסינים שאינם יודעים דבר וחצי דבר מ"אידישקייט" קוראים ונהנים מיצירתו. ממה? איך? אין לי מושג ובוודאי גם לעגנון לא היה מושג. ליצירה דרכים משלה להגיע אל בני אדם.

ליצירה חוקים משלה. מרגע קטיעת חוט הטבור ליוצר היא חיה בעולם את חייה העצמאיים, מגיעה או אינה מגיעה. נוגעת במי שנוגעת, וזהו. כל ההכרזות של היוצר אין להן משמעות. "גוליבר" נכתב למבוגרים כמפלט פוליטי וילדים ובני נוער "קנו" אותו לעצמם. "מר אל כאן אנה" אינו לילדים... אולי לפילוסופים. ו"עליסה בארץ הפלאות" הפך להיות ספר מחקר מתימטי.

סיפור וספר מצוים בשוק של "היצע וביקוש" ואנחנו היוצרים, חולמים להשאיר באמצעותם כתם לעתיד, ילד טיפוחים שלנו שישאר אחרינו. אנחנו חולמים... לחלום "המשאלות הכמוסות" יש תפקיד יסודי בחיי כולנו (לכי לראות ב"אדם מחפש משמעות" לויקטור פראנקל). ליצירה חיים משלה, זאת יש לדעת ולהבין.

נדמה לי שבתוך עניין 2 הכנסתי בדרך אחורית מעט מעניין 3.

חשוב להבדיל בין יצירה בכתב ויצירה בעל-פה, בין ספר (שהוא פורמט, נייר, ריח, רווח, גודל אות, מנוקד או אינו מנוקד, מאויר או אינו מאויר. לספר יש כריכה...) בקיצור ספר הוא מיכלול חושני ומוצר שהרבה ידיים עסקו בו עד שיצר לשוק.

יצירה אחת מהי? שיר, סיפור בלדה... ס. יזהר טען שכל היצירות הספרותיות כולן עוסקות בגיבור אחד - "האדם". תלוי איך כותבים אודות גיבור זה.

אני שבה לעיקרון של "שלמות צורה ותוכן" שהוא עיקר העיקרים בעוצמתה הפיזית של היצירה.

פרופ' אדר (מורי, ז"ל) הגדיר "עוז פיוטי" (מושג שתורגם מאנגלית) כך: "זוהי הדרך הקצרה ביותר מליבו של היוצר לליבו של הנמען" שימי לב, לאו דווקא "קורא". "יצירה פיוטית" במוסיקה, באומנות פלסטית, באדריכלות, יצירה פיוטית כלשהי מחויבת ב"שלמות צורה ותוכן" כדי שתתקיים קיום שלם. אבל לקרוא בה. או לשמוע אותה, או לראות אותה, אפשר ב"שלושה מיני קריאה", דברי לודביג שטראוס (המורה של לאה גולדברג) בספרו "דרכי ספרות" מבחין ב: (א) "קורא פרימיטיבי" זה שמסתפק בהסתכלות כלכלית בתערוכת תמונות. זה שיוצא מסרט, נאנח ואומר "היה מעניין" ותו לא. זה "שבלע" ספר ו"זלל" שם עלילה. מי שקורא בספר את מה שכתוב בלבד, אינו יודע לקרוא... אלא קריאה פרימיטיבית.

(ב) קורא קריאה לומדת. השואל "מדוע התמונה המסוימת מצאה חן בעיני וזו שלידה מכוערת? מדוע הקטע המוסיקלי הזה שב ומתנגן בי וגורם לי לחייך ולחלום ואחר גורם לי עצב או שיעמום?"

ברגע שהאדם שואל "מדוע"? מה עשתה לי או בי היצירה, הוא מנסה להבין מעבר לעלילה החיצונית, הוא מנסה לקרוא בין השורות, הוא צועד מהריאליה לסימן ולסמל.

במקום הזה, בין "הקריאה הפרימיטיבית" לבין "הקריאה הלומדת" - מקומו של המורה, המתווך, השחקן והבמאי.

(ג) ישנה קריאה שלישית, קריאה המפנימה את היצירה ומבליעה אותה בנמען. אדם חוזר וחוזר על שהוא אוהב והיא שלו הוא אימץ אותה לעצמו. זהו המקור "הטהור" של הפלגיאט. ילדים מצרפים משפטים של יוצרים שונים ושולחים למערכת עיתון שיר "שלהם". הם נעלבים מאוד כשהעורך מודיע להם ש"גנבו" יצירות משל אחרים. כולנו מצטטים מהתנ"ך (אם אהבנו והפנמנו אותו) ולא תמיד יודעים בדיוק מאין אותה פנינה לשונית הגיעה אלינו.

לעניין המיפגש השלישי אסור לו ל"מתווך" לגשת. זהו מיפגש אינטימי וטהור שבין הנמען ליצירה.

מורים לסיפרות שאינם יודעים לכבד את כלליו של לודויג שטראוס מצליחים ללמד שיר או סיפור כך שבידי התלמידים ובנפשותיהם נשאר "אידרת עצמות" של היצירה וטעמה הושחת. הנס האינטימי של מפגש אדם עם "עוז פיוטי" ביצירה אמנותית הוא נס נפלא.

אדם שזכה למיפגשים כאלה בעולם האומנות חוזר ומחפש אחריהם, מי שלא זכה... לא יודע מה הפסיד.

אני נושאת בתוכי מזכרת מקופון מטרקוטה שדיבר אלי בתערוכה, לפני עשרות שנים.

לא היה לי כסף לקנות אותו קופון, בנפשי קניתי אותו... הוא ממשיך לדבר בתוכי. אין לי מושג מי קנה אותו פיסלון ואיזו דירה של עשירים הוא מקשט. לגבי הוא היווה מיפגש מרגש ומאז יש לי איתו (עם הקופון מטרקוטה) שיחות נפש עלומות. כשאמן זוכה ל"חסידיים" ליצירתו, הוא זוכה לפרס אמיתי. אני חוזרת ונפעמת מול מיפגש עם תלמידים לשעבר (חמישים ויותר שנות הוראה) כשהם פוגשים בי ואומרים: "אני זוכרת ... אני זוכר... את השיעור הזה, את התנועות האלה... את דרך דיבורך".

ישבתי על ספסל לנוח. מרחוק שיחקו ילדים בכדור רגל. אדם שעבר מצידו השני של הכביש ראה אותי וקרא בקול "הרצליה, הרצליה" ופתאום ראיתי ילד, שהפסיק לשחק בכדור, רץ אלי מתנשף ושאל "את-חומי?" צחקתי... כמובן שהוא דיבר על ספר שכתבתי. הוא רץ והביא את הספר "שלו" ממורטט... "אני משוגע עליך" אמר לי וליטף את הכריכה שדהתה. זה היה רגע נפלא בשבילי. רגעים כאלה הם השכר האמיתי של היוצר.

כל טוב - הרצליה רז

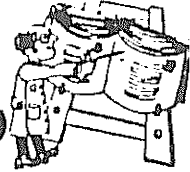

שלונסקי על ספרים ועל ספרות ילדים

אסור לסופר לכתוב במיוחד רק לילדים, לרדת לקומה הנמוכה של הבנת הילד. הילד רוצה לטפס אל על. אי הבנה היא תמיד גורם מעורר ליצירה!
לא יבין - ובכן ישאל. גירה של פתיתי לחם לעוסיים אין נותנים אלא בפיהם של יונקים חולניים.

"שגרה אנטי-פדאגוגית היא לטעון שספרות-ילדים היא ספרות הקמץ-אלף הגמגום הדרדקי, הקבצנות הלשונית. הדמויות הציוניות לתוך ההנחה המוטעית, כי ילד הוא מן הקבצנים ברוח". "איני מחבב את רוב ספרות הילדים שלנו. איני מחבב אותה מפני ההתיילדות שבה, מפני ההסתגלות הפרינציפיונית בעיקרה לטעמו כביכול של הילד מתוך הנחה שטעמו זה כמעט... דפקטיבי. (1980 אופקים א' מארס).

סיתודה

יום עידוד הקריאה

מאת: נאוה קרינסקי

אדם הקונה ספר אינו קונה אך ורק נייר
ודיו ודבק במשקל ידוע. הייס חדשים הוא
קונה לו " - כ. פורלי

הקדמה

מתוך רצון כן, להגיע לילד. להשפיע ולו במעט על החלטותיו לגבי חלוקת זמנו
בשעת הפנאי.

לשכנעו בצורה עקיפה ולעיתים ישירה - עד כמה חשובה הקריאה. ועד כמה היא
תורמת להתפתחות אישיותו חושבת אני על דרכים שונות של פעילויות
העוסקות סביב הנגיעה בספר ומאיך דרך להנעה והנאה בקריאה בקרב
תלמידינו.

כך עלה הרעיון של "יום עידוד הקריאה" יום שהוקדש כולו לאהבת הספר.

הרעיון קודם עור וגידים

צוות המורים בבית ספרי (בית ספר ע"ש א"ד גורדון בקרית - אתא), קיבל את
רעיון הפרויקט בהתלהבות. ובעידודה של מנהלת בית הספר יצאנו לדרך.

פתחנו בסידרת מפגשים. על הפרק הרציונל של יום "עידוד הקריאה" ובנוסף דיון
ושיחה על מהות התכנים. לדוגמא דברנו על: הכרות עם אירועים, התרחשויות
דמויות, קשרים בין דמויות, התלבטויות, הבנה וקבלת החלטות, דרכי התמודדות
עם בעיות ומצבים שונים. וזאת לאור העובדה שהילדים מרבים בקריאה
מקפידים להחליף ספרים, ואחרים מקשיביים להמלצות ומנסים להתמודד עם
הקריאה.

דיברנו גם על דרכי העבודה וישומם. הצעות המורים היו מגוונות ומעניינות ובאו
לידי ביטוי "בתכנית יום".

כך שלסיום לא נשאר אלא לקבוע את תאריך היעד. ולהכין את הילדים.

יום חג בבית הספר. יום חג בספריה. נקבע לז' באייר תשנ"ט. כרזה מאירת עיניים קבלה את פני תלמידינו שהגיעו לבית הספר אך הפעם ללא תיקים והודיעה על מהות היום המיוחד: "יום עידוד הקריאה".

על הבמה הכנות אחרונות לקראת מפקד הבוקר. (כמובן בעל אופי ייחודי הנובע מהנושא: עידוד הקריאה). ברקע התנגנה מוסיקה מתאימה.

התלמידים נמשכו מי לצבעוניית התפאורה, מי לאיורי הדמויות המבצבצות מבין צילומי עטיפות קדמיות של הספרים.

ומי לשחקנים" הלבושים בתלבושות הדמויות.

בחלק הראשון הופיעו השחקנים בקטעי דרמה: העוסקים בשכנוע ילד המתרחק מסרפ להתקרב, להתעניין ולהפכו לידיד. החלק בשני מורכב משרשרת של המחזות קצרות מתוך ספרים. המחכות נבחרו על ידי ילדים בעלי יוזמה ודמיון שקיבלו על עצמם את תפקיד הבימאים והשחקנים. הם לא איכזבו. כולם ישבו מרותקים. אין ספק שהיתה זו שעת בוקר ייחודית שהכניסה את תלמידינו, צוות המורים והאורחים לאווירה קסומה של "עולם הספרים", ורצון של המשך עשייה.

תכנית היום

עם סיום המפקד התפזרו הילדים לכיתותיהם ליום פעילות מגוון. לפי תכנית ידועה מראש לכל שעה ושעה כאשר הצירים המובילים. דיון על חשיבות הקריאה דרך דיאלוג ודרך הומור:

המלצות על ספרים אהובים:

מסע הספר בראי אשכול האומנויות: ציור, הכנת עבודה תלת מימדית, העלאת מחזות, התאמת מוסיקה לקטעים מרגשים, ביגוד סיפורים, חידונים כיתתים וכמובן-יוזמות אישיות או קבוצתיות פרי החלטת הילדים. אורח שעובר בכיתות ובמרחבים הסביבתיים היה יכול לחוש באווירה עמלנית ובילדים עירנים ששקדו בהנאה על משימותיהם.

התוצרים לא איחרו לבוא: המלצות על ספרים, פרסומת, כרזות העוסקות בעידוד קריאה, ציורי דמויות, סימניות פזלים, הכנת משחקים, עבודות תלת מימדיות. וכל אלה הוצגו לעיני כל בתערוכה מרשימה בסיום השבוע

בד בבד שקקה הספרייה חיים. שכבת ילדי הכיתות ד-ה-ו נכנסו לפעילות הספרייה בזמנים קצובים. השנה בחרתי להפעיל את הילדים ב"עידוד קריאה על הספר האהוב עלי" וזולפינאה מומי בלוס" של נורית זרחי.

ספר וסרט- היכרות עם ספרה של "נורית זרחי" וולפינאה מומי בלום. כתובת גדולה קיבלה את פני הבאים ופעילות של "לפני הקריאה החלה:

התייחסות לשם הספר רעיונות המקוריים והמעניינים פתחו צוהר דק לסיפור שרקמה הסופרת. לאחר השיחה על תוכן הספר צפייה בסרט "וולפינאה מומי בלום (מתוך התכנית "מה שנקרא") כשברקע מטלות "צפיה" לדוגמא "אני מספר על אופיו של מומי.

לאחר הצפייה בסרט התנהל דיון מעניין על אופיו של מומי, על פערים מסוימים. וקריאת קטעים מתוך אירועי הסיפור.

ולאחר כל מפגש שכזה בספרייה ובסיום "יום עידוד הקריאה" כאשר מבטי הילדים ממוקדים בספרים. גלי התעניינות רוחשים באוויר והמשוב ממורים וילדים חיובי, וכאשר מעגל הקוראים במשך השבוע הולך וגדל והילדים מבקשים את הספר **וולפינאה מומי בלום** או ספרים אחרים.. שהזכרנו, אני חשה סיפוק לגבי דרך העבודה. מבקשת אני בליבי שאותו ניצוץ יבער ויתעצם לאש רצון הקריאה בקרב תלמידינו.

במבט ראשון

מאת: גרשון ברגסון

בילי ובובת הפלאים

סידרת הספרים האלקטרונית, בהוצאת ביל/ענת קרץ רמת-גן.

בסידרה 18 ספרים ובהם מטפלת הכותבת בנושאים המאפיינים את עולמו של הילד כגון: משפחה, צבעים, חושים, צורות ועוד.

בכל עמוד של הספר טקסט קצר, מחורז, המתייחס לנושא מנקודת מבט של משפחה, צבעים, חושים, צורות וכו' ומסתיים בשאלה שהילד מתבקש להצביע על הציור הנמצא בו. כגון: היכן הכלבלב?

אך תיכף גליתי - הוא חבר אִמְתִּי!
לִסְפָּתִי אוֹתוֹ בְּרֹאשׁ זָכָב,
גְּלוּ, יְלָדִים, הֵיכַן הַפֶּלְבֶּלֶב?

אֶתְמוּל כְּשִׁיֶּצְאֵתִי לְשַׁחַק בְּגִנָּה,
הִתְקַרַב אֵלַי הַכֶּלֶב שֶׁל הַשְּׂכֵנָה.
כְּאִשֶּׁר הִתְקַרַב, הִפְחִיד קֶצֶת אוֹתִי

בכל ספר ארבעה טקסטים וארבע שאלות. הסידרה מתאימה לילדים בגיל שנתיים וחצי עד שלוש וחצי.

שעיה הפשוטע,

כתב: אלי רוה, איורים: אבי כץ, ספריית פועלים, 1999, 136 עמ'.

בספרו של אלי רוה אנו עוקבים אחרי העלילה בשלושה מעגלים: סיפורו של שעיה המשוגע, ניצול השואה, שזוועותיה השאירו בנפשו צלקות, וכתוצאה מכך געשה תמהוני. הסביבה מסתייגת מהתנהגותו, והתלמידים נבהלים מ"קריאותיו של הזקן". המעגל השני הוא ההווי של תלמידים בביה"ס בכיתות העל-יסודיות: אהבות ראשונות, תחרות ספורט, שנאות וקנאות, החלפות זוגות, וכמובן גם אלימות פיזית. והמעגל השלישי - הווי משפחתי ויחסי הורים וילדים. תיאור ההורים, בגידות וגירושין. (תופעה נפוצה בימינו אלה).

יאיר (מכיתה י"ב), אופנוען עבריין, פונה אל ניצן בהצעה שיהיה לו שותף בתוכנית לשדוד את המשוגע. הוא זקוק להרבה כסף לממן את הוצאותיו ליעל שהוא מחזר אחריה, "ההורים שלי קמצנים וכסף אני לא רואה מהם". הוא מפתה את ניצן ואומר לו: "אם לא תהיה פראייר גם הכיס שלך יתמלא בים של כסף".

ניצן נענה ואנו עדים להרפתקאות בזמן מימוש התוכנית, אך גם לנקיפות מצפון והתלבטויות רבות בביצוע השוד.

אנו שואלים: מה חשוב יותר מבחינה חינוכית, הסיום של רוה: איש לא נתפס, או שמא הכישלון שנתפסו וקיבלו עונש כדי להרתיע מתכננים שלא יעלו על דעתם "להגיע לים של כסף" בדרך של פשעים.

בספרו של רוה הפתעות רבות בלתי צפויות, והקורא הצעיר יסתקן ויקרא בו בשקיקה.

לנוער מתבגר.

הסיח שהציל את החופש הגדול

כתבה: דעיה הרניק, איורים: יעקב גוטרמן, הוצאת ספרית פועלים, 1999, 52 עמ', מנוקד.

דעיה הרניק מתארת ילד, שמו יובל, במשפחה ישראלית. דרך יובל אנו למדים על ההווי במשפחה. אמא - מורה, אבא - קצין במילואים. המילואים בלבנון תופסים מקום באקטואליה. במשפחה סבא-רבא, מושבניק, שורשי, שאצלו בכפר יובל מבלה את חופשת הקיץ. לכבוד הביקור קונים לו סיח.

אנו עדים גם ליחסים שבין חקלאי לערבים.

עפ"י ההוצאה הסיפור מיועד "לקורא הצעיר", ויקראו בו בהנאה ילדים שיש להם עניין בהווי כפרי.

לכיתות ג-ד.

נסִיךְ קֶטֶן וְדָבִי

כתב: דיויד מק קיי, עברית: נעמי גיל, כתר, 1999, לא ממוספר, צבעוני, מנוקד.

ליום ההולדת של הנסיך הקטן, ביקשו הוריו - המלך והמלכה - לקנות לו מתנה. כצפוי שאלוהו מה הוא רוצה, והציעו בעצמם מתנות שונות.

הם ציפו שהנסיך המפונק יבחר באחת ההצעות: חרב מזהב, כסא מלכות, כרכרה חדשה, סוס לבן, כיאה לנסיך בהתאם לסיפורי מלכות. אך הנסיך דחה את הכל - וביקש רק דָבִי. המלך והמלכה נדהמו למשאלתו של הנסיך. אך הוא חזר וביקש דבי, כדי שיוכל לחבקו. הוריו נכנעו ונתנו לו דבי מזהב.

הנסיך התעורר לקול בכי הדבי וביקש שיחבקו אותו. אמנם הדבי "קר ונוקשה", אבל בסופו של דבר גם קרירות זו של הדבי זקוקה לחיבוק. "כל אחד צריך חיבוק".

הנסיך נוכח לדעת שהדבי "אינו קר ונוקשה" וחיבב אותו מכל הלב.

המסר: החיבוק מכל הלב ערכו רב הרבה יותר מכל הנכסים הגשמיים.

בדורנו כאשר השאיפה להישגים חומריים גוברת - יש ערך לשאיפות רוחניות, אפילו אצל האליטה החברתית.

לכיתות נמוכות.

איך לצייר גמד קטן?

כתבה וציירה: שושנה לויט, ספרית-פועלים, 1999, 29 עמ', צבעוני, מנוקד.

הספרון, בפורמט קטן, בא ללמד ילדים קטנים איך לצייר גמד קטן, גם בלימוד אינדיווידואלי-הורה עם ילדו - וגם בקבוצות - כמו גננת עם חניכיה.

איך אפשר לצייר בהדרגה בספר גמדון? מזה יכולים להקיש גם על ציור של נושאים אחרים על נייר חלק. הציור גדל מאפס עד מלוא היקפו.

הספרון הוא תרגיל מצויין המציע התנסות באמצעים פשוטים ומועילים לכל ילד שאינו מאמין ביכולתו, מתאמן בציור ע"י הוספת נקודה ועוד נקודה ואלמנטים נוספים, ופתאום מגלה שהצלחה מאירה לו פנים ונוצר ציור של גמד, וגם גמדה וכל מה שמסביב.

יש גם מוטיב נוסף: ההורה משתעשע עם ילדיו ומראה להם שהדבר שלא האמינו בו מתגשם.

כתבו: דורותיאה הינטיס, פילפוסטר, כתר, 1999, לא ממוספר, צבעוני, מנוקד, פורמט גדול, 27/21.
הספר הוא אליגוריה.

השמות של הפינגווינים הם של בני אדם כמו: זהבי וכספי. אם תחליפו את החבורה של הפינגווינים ותשימו במקומם מזרחיים, אתיופים, דתיים וחילוניים, או צפוניים ודרומיים, וגם את החבורות "והקליקות" בכיתה - אז תיווכחו לדעת שהמסופר על הפינגווינים מתאים לבני האדם.
"לפי השם יכלו לדעת מיד מי שייך אליהם".

שמו של הזר שרצה להצטרף אל החבורה שונה מאלה ששמו זהבי וכספי. שהתרכזו במעגל סגור בינם לבין עצמם והתרחקו ממנו: "...לבסוף היו כה רחוקים שהזר עמד לגמרי בצד".

הדעות הקדומות לגבי הזר מתבטאות באמתלאות שונות. אבל בהמשך נוכחים לדעת, שהזר אינו מסוכן, אדרבא, הוא גם עוזר לילדים בעת הצורך. האזרחים ראו שהזר "נראה כמעט בדיוק כמו מר זהבי". צבע העור, הגודל והמראה החיצוני אינם עילה להתרחק ממנו, ואז צוחקים כולם וגם יתר הפינגווינים.
לכיתות נמוכות.

יגעתו ופצאתו

נחיה וערכה: לואי מיקלתוויט, ספרית פועלים, 1998, לא ממוספר, צורה אלבומית, נייר כרומי, אות גדולה, צבעוני.

בספר 20 יצירות אמנותיות. אין טקסט. מצד ימין של היצירה בכל דף חוזר ומופיע שם החיה המוסתרת בציור. בכל דף למטה שם המצייר וכותרת ליצירה כגון: פבלו פיקסו - דגי סול, מארק שאגאל - המשורר נח.

המחברת מייעדת לספר מטרה: להציג את עולם האמנות דרך חיפושים בחיה המוזכרת בדף מצד ימין, שהיא נסתרת מהעין וצריך להתאמץ כדי למצאה ולזהותה. אך התפיסה של הציור אינה רק החיה, שלעתים קשה למצאה. יש בספר ציורים מודרניסטיים, וגם כותרות אחרות. ליד הכותרת "אריה" אנו מוצאים: אנרי רוסו. נציגי החילות הזרים מגיעים להצדיע לרפובליקה לאות שלום.

זה ספר שיכול לסקרן ילדים וגם מבוגרים ולהקנות מידע מצומצם מעולם אמנות.
לכיתות נמוכות.

כתבה: טל ברטוב, צילום: ארו הרנשטט, הוצאת הרנשטט, 1999, 32 עמ', זבעוני, מנוקד.

הספר מודפס בצורה אלבומית, עיקרו צילומים ולידים. כיתובים המסבירים את הנושא.

בר הוא ילד שנולד במדבר, ואביו מגדל אותו ומלווה את פחדיו מינקות ועד גיל 4, עד שהוא מסתגל ומשלים עם תופעת החול וכל התופעות האחרות הקשורות במדבר.

המחבר מלווה את חזויותיו של בר בכיתוב פיוטי:

בר אסף עמוק-עמוק בלב מראות וריחות, קולות וטעמים, והוסיף אותם אל האוצר המדברי שלו.

לאלה שקוראים בעצמם - הספר מביא להכרה את המדבר ותכונותיו, וכן מסבירם באופן כללי לילדים קטנים, שבאוזניהם יש לקרוא את הטקסט ולהצביע על התמונות-הצילומים שמסתכלים בהם.

ראוי להורים ולמטפלים בעידוד הקריאה להסתכל בספר ולהציע לקטנים ולגדולים להתבונן בו ולספוג את הנאמר על המדבר וסביבתו.

לגן.

הפקלט שהיה לבית

כתבה: רות רוניק, הוצאת עם-עובד, 1999, 57 עמ'.

דרור דפנה ודגי ברחו מביתם משום שאביהם אלים ואגרסיבי, ולא היתה ברירה אלא למצוא מחסה במקלט לנשים מוכות.

הילדים והאם נאבקים קשה בהסתגלותם לחיים חדשים במקלט. האם עושה היכרות עם נשים שעברו סיטואציה דומה והילדים מתחברים עם ילדים בני אותו גיל ומבקרים בבית-הספר ובגן חדש. כל ההווי מתואר מנקודת ראות של דרור, ילד בן תשע, האוהב את אביו ומרחם ומזדהה עם אמו.

המחברת, שייסדה שלושה מקלטים, מתארת באהדה את הצוות במוסד החדש ומעוררת אמפתיה להן ולמטפלים במשפחות שנאלצו לקבל מחסה במקלט זה כדי לברוח מאבא המאיים עליהם יום יום.

סופו של דבר, הוא פסק דינו של השופט. הוא פוסק שהילדים יישארו בידי האם. דרור משגר מכתב הוקרה לחנה מנהלת המקלט, ומודה לה כל מעשיה ועל שהקימה בית שני למשפחתו.

כתבה: גיל מיכאלי, חלונות לתרבות, ידיעות אחרונות-ספרי חמד, 1999, עמ' + אינדקס (לא ממוספרים).
 במבוא לספר כתבות גיל מיכאלי והעורכת אריאלה שטורם: "הספר כולל 100 ביוגרפיות קצרות של אנשים... שסללו דרכים לשינויים בהיסטוריה של תרבותנו".
 על השאלה: למה פלוני תופס מקום כבוד ואחרים - רק בשוליים, נאמר במבוא:
 "יש אם כן לא מעט שרירותיות ברשימת המאה שלנו".

אלה שמסכימים לבחירה זאת - ישתכנעו בוודאי שאלתרמן "סלל דרכים לשינויים בהיסטוריה של תרבותנו", אך רבים יצטערו שביאליק מופיע רק בשוליים. מה, הוא לא סלל דרך? ומה עם וויצמן?

אלה שאינם מסכימים יימנעו מרכישת הספר. אך בין כך ובין כך - הסקרן המוכן להסתפק בתמצית רשימת האישים יזדקק לאינפורמציה נוספת המובאת בספר זה.

"ילדות ישראלית - השירים שהכי אהבנו"

לקט מיצירותיהם של: ע. הלל, מרים ין-שטקליס, לאה גולדברג וקדיה מולדובסקי (בתרגומו של נתן אלתרמן).
 ליקטה: ענת אומנסקי, עיצוב ואיורים: לואת בנימיני-אריאל, הוצאת ליתם, 1999, (לא ממוספר) מנוקד.

ספור על "גלגוליו של מעיל".

על יצירותיה של ענת אומנסקי נכתב:

"מחברת ספרי ילדים, עד היום חיברה והוציאה לאור 30 ספרי ילדים בהוצאת "ליתם" בתוך פחות משלוש שנים. ספר אחרי ספר - מספר שהוא כנראה שיא ישראלי" - ואיני יודע אם ציון מספר שיא זה כוונתו לחיוב או לשלילה.

כשפתרגלים קשה להפסיק

כתבה: נירה הראל, איורים: טלי קריבולט, הקיבוץ המאוחד, 1999, 24 עמ', מנוקד, צבעוני.

זהו סיפור על ילדה ושמה תמר, שמכורה למוצץ, ולמרות רצונה העז קשה לה להפסיק. הקושי נובע מכך שגם להוריה יש משהו "ממכר" - אבא מעשן, ואמא מכורה לממתקים.

הם מבטיחים לעצמם ולילדיהם, שאבא יפסיק לעשן, ושאמא תפסיק לאכול ממתקים.

וזה להם הפעם האחרונה. אך אין זה כך. ההרגל נעשה לטבע שני, או כדברי עגנון "ההרגל גדול מן השכל". כדי לשנות או להפסיק כליל יש צורך באומץ לב, או באמצעים חיצוניים, ונירה הראל מצאה דרך לשינוי זה בספרה.

לגיל הרך.

עסיבה לעקובלים בלבד

כתבה: חוה שכטר, איורים: נורית צרפתי, הוצאת רכגולד, 1999, 27 עמ', מנוקד.

כאן מסופר על הבעיה של מסיבות יום הולדת בבי"ס אחד. לקראת המסיבה יש התייחסות לשתי קבוצות: המקובלים - כלומר אלה שמקובלים בכיתה, ואותם להזמין. ואלה שלא זוכים להיות מוזמנים: "בודאי שמעת, ליאורה לא הזמינה את כולם, היא מזמינה בסודי סודות רק את...".

שירה, אחת התלמידות בשיחה עם בנות אחדות אומרת: "אותי זה מאד מעליב כל פעם מחדש, כל כך לא נעים בכיתה הזאת... הכיתה מחולקת לשניים: מקובלים ולא מקובלים" (8).

דרך מסיבות יום הולדת המספרת מטפלת בנושא החלוקה למקובלים ולא מקובלים, נושא העולה כמעט בכל בי"ס בצורות שונות: מלכת הכיתה, "פרוטקציונרים" של המורה... מוחרמים בצורה זו או אחרת וכדומה. כעבור שבוע חל מפנה בהווי של הכיתה ע"י חגיגת יום הולדת של אחת הבנות, והכיתה כולה משתתפת, ואין עוד רכילויות, סודיות ואפליה. בסיפור זה יש משום תרומה להשכנת שלום ואחווה בין כולם. ייתכן שהפיתרון הזה בכיתה זאת הוא זמני והנהוג יחזור על עצמו. אך מבחינה חינוכית התשובה ראויה להיקרא ע"י התלמידים.

עוד הזדעננות אחת ודי

כתבה: אורית רו, הקיבוץ המאוחד, (סדרה: עשרה פלוס בעריכתה של יונה טפר), 128 עמ'.

העלילה של אורית רז מתמקדת בנער דודי, בעל כישרון מוסיקלי ותלמיד טוב שחברים מעתיקים ממנו את שיעוריהם. אלא ש... הוא נתפס לסמים.

אהבה נכזבת, היא הגורם העיקרי, אך לצידה פיתויים של חבר, בועז בן כיתתו, מנסה לנחם אותו על ניתוק הקשר עם גלי ומסביר: "באמת שרק רציתי לעזור לך". דודו אומר שהוא יודע, ובוועז משיב: "אתה לא יודע איך זה, אתה לוקח טיפ טיפה, וכבר לא מרגיש יותר שום דבר".

ודודו נכנע: "ואז שאפתי ממנה, פעם ועוד פעם, ועוד אחת...".

"הכאב נעשה נסבל... ואפשר היה לחייך חיוך גדול שכזה אל העולם.. אם כי אני חושב שההורים שלי לא היו מתלהבים מכל הקטע" (35).

ומן הטיפ טיפה דודו עבר להשתמש בסמים, והמחברת מתארת את ההתמכרות. ותוצאות הלוואי שלה: גניבה, שקרים, פריצות, ירידה בלימודים, עד שנתפס ע"י המשטרה ונשלח לגמילה.

מסופר על הידרדרות של צעירים "מבית טוב" לשימוש בסמים ולתחום הפשע. מסופר בהרחבה גם על היחסים בין הורים לבניהם, בין מורה לתלמידותיה, בין חברים לבין עצמם, על אהבה ראשונה.

העלילה בספר מתפתחת באופן הדרגתי ומשכנעת את הקורא להמשיך ולקרוא, אך נראה שבסיומו חסר מוסר-השכל הטוב והראוי לספר חינוכי. מוטב היה לסיימו באופן שידתיע את הצעירים ולא רק להשאיר אותם במשפט: "תנו לי עוד הזדמנות אחת ודי".

יש לציין שאין זה הספר היחיד בנושא זה, וכבר פורסמו סיפורים רבים בנושא. למשל: ספריה של גלילה רוז-פדר, **כמעט אבוד**, (הוצאת שוקן). **מסטול**, **מקפיצים טקילה**, **אני כריסטינה**, (הוצאת אדם).

תפונה פשפחתית

כתבה: נירה הראל, אייר: מישל קישקה. כתר 1999, לא ממוספר, צבעוני, מנוקד.

נירה הראל כתבה ספר סטירי על הווי משפחתי: "באה כל המשפחה אלינו, לארוחה". היא מונה את הנאספים: סבים, דודים, הילדים, שמתאספים: "בדירה היה צפוף ושמח נורא", וקישקה בציור קריקטוריסטי ממחיש. אנחנו עוקבים אחרי התפריט המגוון, "וכשכולם היו מפצצים אומרת סבתא: חסרה תמונה למזכרת". המזכרת ודאי לא נחוצה לסבתא אלא לאלה מבני המשפחה שיישארו ימים ארוכים בחיים.

יעל, הנכדה שבביתה מתכנסים לארוחה משותפת, "קפצה לדום וחילקה פקודות": "לא לזוז, לחייך" ועוד. כאשר הכל מוכן לצילום מתגלות תקלות ואי אפשר להמשיך.

בגלל ההמתנה המרובה - לילדים אין סבלנות לחכות "והם מתחילים ללכת מכות".

בשל חוסר הכנה ובשל אילתור של הרגע האחרון נגרמות למשפחה צרות, קטטות וצעקות. "יעל רואה את המהומה", מצלמת ומנציחה את **תמונת המשפחה**.

לגן ולכיתות א'-ב'.

אין לי עם מי לשחק,
 כתבה: נעמי בן-גור,
 ציורים: איתן קדמי,
 הוצאת ידיעות אחרונות,
 1999, 31 עמ', מנוקד.

הסופרת מבקשת להעביר מסרים חינוכיים אקטואליים, היא עושה זאת באמצעות דו־שיח טבעי בין הורים לילדים. הגבורים בספור הם שני בעלי־חיים השונים זה מזה כשני קצות, הצב־האיטי והצב־המהיר. מבקשים לנתק אותם מההיצמדות לטלוויזיה ולמחשב "מספיק לראות כל היום טלוויזיה, די לשחק במחשב, צא ליער ומצא לך חבר", אולם בעלי־החיים בחופשה מחוץ ליער ורק הצב והדובי נשארו ביער. לשניים דעה שלילית זה על זה והם מסרבים בתתוקף לשחק יחד, הם עוזבים את הבית בטריקת דלת (את אל תגידי לי עם מי לשחק - ביטוי חריף ומיותר). רצה המקרה ושניהם נפגשים ליד גדות הנחל, הם רבים עלהמקום. המריבה מביאה אותם לשחק ביחד ולהחליט לשוב ולהתראות. מ.

החברים של דובי,
 כתבה: עפרה גלברט־
 אבני, ציורים: דוד קדם,
 הוצאת ידיעות־
 אחרונות, ספרי חמד,
 1999, 27 עמ', מנוקד.

סיפור דימוני המעלה בעיות ותחושות המעסיקות את הילד בגיל הרך ומבקש לסייע לו להתמודד עם הבעיות והרגשות דובי, אינו מרוצה מעצמו "איזה טיפוס משעמם אני, לא יודע לעשות שום דבר מיוחד" הוא מתבונן במעשיהם של בעלי החיים סביבו ומגלה שכל אחד מהם יודע לעשות משהו מיוחד האופייני לו. הוא מבקש ללמוד מהם ולפעות כמוהם ואינו מצליח. הכשלון גורם לו מפח נפש ואכזבה מרובה. בעלי־החיים מבקשים לנחמו ומסבירים לו, הם מציינים בפניו את מעלותיו הייחודיות ומצליחים להעלות חיוך של שביעות רצון על פניו. מ.

כותבי ההערות למדור הם: ל.ח. - לאה חובב, ע.ק. - עדה קרן, מ - מערכת.

מי נתן לי נשיקה?
כתבה: נאוה גייזנברג,
ציורים: דויד הול,
הוצאת יבנה, 1999, לא
ממוספר, מנוקד.

"בבית שקט, כולם ישנים. יועד נכנס לחדר ההורים וחשב לעצמו: איך אותם מעירים?" - לא בצעקה או בשאגה אלא... בנשיקה. וכל מה שקורה באותן דקות של בוקר בין יועד לבין אימו מובע באהבה ובחמימות רבה, עם חזרות רבות לטובת השומעים הצעירים מאוד. סופו של הסיפור מזמין להמשך כיד דמיונם של המספר והשומע: ואיך העיר יועד את אביו? ע.ק.

מנין באת פרפר יפה?
כתב: עמוס בר, ציורים:
נורית צרפתי, צילומים:
יצחק מובשוביץ, הוצאת
הקיבוץ המאוחד/הטבע
שלי, 1999, 23 עמ',
מנוקד.

נורית ואלון יצאו לטייל בשדה ושמחו לגלות פרפר יפה שעמד על פרח צהוב. הילדים התעניינו בפרפר ואיך בא לעולם. אמם הסבירה להם כי הפרפר הוא "זנב סנונית" וגם סיפרה להם איך בא לעולם. אך נורית ואלון יצאו יום יום לשדה וגילו בעצמם את סוד חייו של הפרפר: "היתה ביצה, מהביצה זחל יצא - הזחל, הפך לגולם - מהגולם הגית פרפר שהטיל ביצה - ושוב הכל מהתחלה..."

עמוס בר מסביר, תוך כדי סיפור, את שלבי חייו של הפרפר. צילומים ברורים וצבעוניים מלווים את הסיפור המביא מידע חשוב ומעניין משולב בחוט של הומור. הספר הוא חלק מסדרת ספרי "טבע שלי" שבכל אחד ממנו מידע על תופעת טבע אחת. ע.ק.

הענקטן יהושע,
כתבה: תמר אדר,
ציורים: ילנה אל, הוצאת
ספרים יסוד, 1998, לא
ממוספר, מנוקד.

סיפור דמיוני על ענקים נמצאים על גג העולם ומכינים מחלות לבני-האדם לפי הזמנתם של בעלי מפעלים לתרופות, מרקיס, שמיכות וכו'. לסגריר וערפלה יש בן, ענקטן יהושע כאשר מזג האוויר מתחמם ומשבש את התוכנית, הוא עולה על הגג, נושף בכל כוחו ורוחות פרצים פורצים מפיו, וכך חוזר החורף, וכולם חולים, לשמחתם של הענקים והסוחרים. הסיום - במדבר יש טירה ובה גרים ענקי-חם, שרב ולהבית ולבתם קוראים נור. המחברת מבקשת מהקוראים לדמיין את המשך הסיפור. המסר יובן למבוגרים הסוחרים שמחים על מחלותיהם של בני-האדם. לילדים נראה לי הסיפור ילדותי וטיפשי. ל.ח.

שוק המראות הקטנות,

כתבה: שלומית

כהן-אסיף, ציורים: נעמה גולומב, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1999, 47 עמ', מנוקד.

ספר שירים העוסק כולו בהשתקפויות במראה, במים ואפילו בקרחת מבריקה. השירים כתובים מנקודת מבטו של הילד המתבונן בעצמו, וקיים הזמור דק ברבים מן השירים: "חולצה הפוכה": המראה רואה/ שהחולצה הפוכה/ והכיס מאחור/ המראה אינה רואה/ שהגרב הפוך/ ומציץ שם חור". קיים משחק בלתי פוסק בין ה"אני" הדובר ובין המראה. פעמים זוהי חידה שהילד לא מבין אותה. בספר נכלל סיפור "הנסיכה המכוערת", חלקו מספרה "המלך ממדו". אף בו יש התבוננות במראה המגלה למירנדה שהיא מכוערת. אך בהתבוננה במראה אחרת היא מגלה שהיא יפהפיה, היא שברה את המראה שבחדרה.

הילד שאהב טלוויזיה,

כתבה: תמר אדר,

ציורים: רוגית

מוריה-הוד, הוצאת

יסוד, 1998, לא ממוספר, מנוקד.

טל-ספר. "ספרית אישון הלילה". הילד נני מכור לטלוויזיה ולמשחקי מחשב. גיבור אהוב עליו, גמבו, מזמין אותו להיכנס לתוך המרקע והם יוצאים יחדיו למסע הרפתקאות. בעזרת השלט נעלם כל פגע, כגון: סלע אדיר המתדרדר אליהם במדרון, נעצר מתרומם וחוזר לאחור. נופים מתחלפים עם שהם מגיע מלא ספרים בלי טלוויזיה. גמבו משתקע בקריאה בהתרגשות, ונני מתבונן בו. בחלומו הופכים המילים לצלילים, לצורות וריחות. לנני נמאס ובעזרת השלט חזר הביתה, מאז הוא דבוק לכסא ומחליף ערוצים יומם וליל. המסר: על הטלוויזיה עדיף הספר! אך לא כל אחד מבין זאת. ספק אם הקוראים הצעירים יבינו. הצורה החינוצית מאויירת לקטנטנים וכן העלילה הדמיונית אך המשמעות החשובה - לא מספיק משתמעת מן הספר.

להיות כמו כולם,

כתב: אלי רווח, ציורים:

ליאורה גרוסמן, הוצאת

דני ספרים, 1999, 39

עמ', מנוקד.

בעיית הילד הדחוי, שאין משתפים אותו במשחקים ואף מתאנים לו. החלום משמש לו נחמה ופיצוי. אליק מנסה לשחק עם הגויים בשכונתו, אך הם קוראים לו "יהודי מסריח", "הרגת את ישו". אביו מסביר לו מה זה יהודי. המשפחה עולה לישראל, ניתן לו השם אליהו בעל כורחו. בכיתה לועגים לו: "הלכתם כצאן לטבח", "פחדנים" ושוב

הוא דחוי. כסף שנעלם בכיתה - חושדים בו שהוא לקח, עד שהכסף נמצא. לבסוף מוצא את תיקונו בספרו סיפורים לילדים, והוא הופך להיות מקובל בכיתה. זהו סיפור "אישי ואמיתי" של הסופר אלי רווה, המספר על חוויות הקליטה שלו כעולה חדש. סיפור אמין ומעניין. ל.ח.

לכיתות ב-ד.

חרוזים בנוסח ספריו של יהודה אטלס. אולם בגוון דתי. נושאים מחיי יומיום בהווי דתי, ובהומור. הדוברת היא ילדה דתית בקורתית, שאמצעותה מותח המחבר ביקורת על אירועים שונים, כגון: "ילד אחד, איזה מופרע, / זורק סוכריות / לעזרת נשים / בחזרה". מעשה מגוחך מהווי בר-מצווה או עליית חתן לתורה בבית הכנסת. נושאים כמו צדקה, עשרה בטבת, זמירות שבת, ביבי סיטר ועוד. ביקרת על האב שאינו משוחח עם ילדיו: "נסענו במכונית לטייל בצפון / אבא דיבר כל הדרך / בפלאפון. / וגם אתנו הוא דיבר / כשהגענו לנהריה / כי בדיוק שם / נגמרה לו הבטריה /". לא כל החרוזים ברמה שווה, ולא בכל אחד הפואנטה חריפה. ספר נחמד. ל.ח.

באסופה החדשה 13 שירים וסיפור אחד משל זאב אהרן שהם חלק מתוך הקובץ הקודם והמלא - "פרחי בר". השירים מעולמו של זאב, איש הטבע והחקלאות ומעולמם של הילדים (והוריהם) באותם ימים של לפני קום המדינה ושנותיה הראשונות. ריח של גשם ראשון ופירות עסיסיים יחד עם אהבה עמוקה לילדים, משפחה ובעלי-חיים, מאפיינים את כתיבתו של זאב. יש תמימות המתאימה גם לימינו. "אבי למד אותי לשחות", "אבד לי הכדור", "אינני אוהב לטאות" - מעולמם של ילדים מאז ועד עתה, ו"ילדי

ילדה כמוני,
כתב: אורי אורבך,
ציורים: שי צ'רקה,
הוצאת ספרית בית-אל,
1999, 44 עמ', מנוקד.

פרחי בר,
כתב: זאב, ציורים: יערה
עשת, הקיבוץ-המאוחד,
1999, 45 עמ', מנוקד.

כל העולם" - טוב תמיד בעולמנו המסוכסך.

להוצאה החדשה נוסף נספח, 'על המשורר' שנכתב ע"י מר גרשון ברגסון ובו מידע חשוב על האיש ויצירתו, לידיעת הצעירים שביננו. ע.ק.

סיפורו של עמי שנולד בתחילת השנה, בין ראש השנה לסוכות וגם היה ילד חדש בכיתתו, כי כל שנה (כמעט) הוא ללמד בביה"ס אחר (בגלל ההורים, כמובן). ועכשיו יש לו יום הולדת (בתשרי) ועמי חושש כי אף אחד לא יבוא למסיבת יום-ההולדת שלו וגם לא יביאו מתנות... על כל מה שאירע באותו פרק זמן קצר בין משלוח ההזמנות ליום ההולדת ועד היום הגדול - מספרת אורה מורג בהומור ובהבנה למצוקתו של עמי. אך בסופו של דבר "יום הולדת זה דוקא יום נעים". ע.ק.

לפעמים יום הולדת

זה דוקא יום נעים,

כתבה: אורה מורג,

ציורים: יפעת נחשון,

הוצאת ידיעות

אחרונות/ספרי חמד,

1999, 32 עמ', מנוקד.

אהבת ציפורים וטיפול בהם. יחסי חיבה בין זקנה וילד לדודה אינה, שכנתו של אלון. יש על חלונה פינת האכלה לציפורים, ואלון עוזר לה במסירות. השכן, אביה של גלית מתנגד לכך כי הציפורים מלכלכות את הוורדים שלו. אלון מזמין את ילדי כיתתו לבקר ולראות את הציפורים. גליה מבקשת לעזור בטיפולן, והתנגדותו של אביה פוסקת. אינה הזקנה נפטרת, ואלון מדמיין אותה נישאת על גביהן של הציפורים שטיפלה בהן - למרומים. אלון מקבל בירושה את פינת ההאכלה וממשיך לטפל בציפורים. סיפור פיוטי, חם ונעים. ל.ח.

אינה עפה עם הצפורים,

כתבה: תמר ברגמן,

ציורים: כריסטינה

קדמון, הוצאת הקיבוץ

המאוחד, 1999, 74 עמ'

מנוקד.

התדמית העצמית של מירי הילדה המחוננת, שאמה דורשת ממנה להצטיין גם בנגינה, גם בלימודים, והיא רוצה שיאהבו אותה בזכות עצמה בספר מתוארים יחסי אהבה לכלבה לנה, שהיא זקנה וחולה ולבסוף הצער על מותה. דמות הדודה פנינה מעוררת בקורא התנגדות. הווי חיים של משפחה רגילה. הבן שחר, יוצא לצבא ושולחים לו חבילות.

מה שחשוב באמת,

כתבה: יעל בן - ברוך,

ציורים: פפי מרזל,

הוצאת ספרית- פועלים,

1999, 72 עמ'.

הדוברת היא מירי, שעדין משחקת בבובות ובדובי, אך שומרת אותם בארון סגור, שלא יראו. הספר קריא, אין בו עלילות מיוחדות. ל.ח.

מורה מספר על תעלוליו של תלמידו לשעבר המכונה מתי. זהו אוסף של תעלולים שחלקם אינו חינוכי כלל. אין בהם גם משהו מצחיק או מסעיר במיוחד ואינני יודעת לשם מה נאספו בספר.

למעשה סיפורים מסוג זה יש כמעט לכל ילד. מה טוב למשל בסיפור על מתי העולה ומציין למקלחת הבנות בקיבוץ? או הטיול בלונה פארק שבו דורש מתי מסבו לבלות בכל המתקנים אך כאשר הסב קונה כרטיס - מתי כבר רוצה משהו אחר.

הנייד טובל הכל אולי יהיו ילדים שייהנו מן התעלולים ויחזקו אותם. לשם מה? ל.ח.

לכיתות בינוניות

סיפור בריאת העולם בצורה "מודרנית". המחשב היה לציודו של אלוקים ו"עזר" לו לברוא את העולם. פסוקים ממשלי ח, 22-32, המוסבים על החוכמה, מסיבה המחברת על המחשב. הדובר בספר הוא המחשב המשוחח עם ברכה בת ה-8, ואורי בן ה-13. חלקו הראשון של הספר מספר על ששת ימי הבריאה, ומשתמש בפסוקים מהתורה בתוספת ידיעות אנציקלופדיות על בעלי חיים. בחלק השני יש כעין דו-שיח בין המחשב והילדים ובו שאלות קשות של השגחה, נהול העולם, למה יש מלחמות ומחלות? לשם מה נברא העולם? מהי מטרת החיים? מהו תפקידו של האדם בעולם?

התשובות קצרות ושטחיות, ולעיתים עונה המחשב שאלוקים לא תכנת אותו לתת תשובות לכל השאלות... הספר הוא שעטנז: דמיון ומסורת אנכרוניסטי להעביר את המודרנה לבריאת העולם. ל.ח.

מלך הפרחים,

כתב: זאב ורדי, ציורים: נתן הלפרן, הוצאת דני ספרים 1999, 78 עמ'.

סיפורו של מחשב על

בריאת העולם,

כתבה: לאה שנער, הוצאת המחברת, 1999, 32 עמ'.

**תעלומת האוצר
הנעלם (החבורה
הסודית 1)**

כתב: משה יהלום,
ציורים: מושון, הוצאת
דור-קוראים, לא מצויין
שנת הוצאה, 206 עמ'.

ספר בלשי, הרפקתני, ספר חבורה דמיוני. "החבורה הסודית" שבה שבעה ילדים, עוקבת אחר המורה להיסטוריה שנעלם. הם מבקרים בביתו ומוצאים מפה סודית, שבה פרטים על מקום אוצרות המקדש האבודים. תיפוס חשוב הוא ג'ונס והם עוקבים אחריו לנחל עמוד, לפי המפה. שם מתברר שהוא מתחזה ואינו אלא מכאילוב, 3 גברתנים עוקבים אחריהם, לוקחים את מכאילוב לצפת, ומסתבר שהם סוחרי סמים. החבורה משחררת את מכאילוב שאינו אלא "צירצורו" המורה להיסטוריה שהתחפש פעמיים. ההתחפשות הכפולה אינה אמינה, וכן השתלטות הנערים על אנשי העולם התחתון. הספר נקרא בענין. ל.ח.

לכיתות גבוהות

נאמנות לעם. המאבק בין הספרדים כובשי פרו לבין האנדיאנים תושבי המקום, מיוצג בספר בדמות הגיבור, מנואל. בתחילה היה רועה צאן בהרים, שם הציל ממוות איש לבן, שלקחו עמו, למדו לצלם ומסר לו מצלמה שתסלול לו את דרכו. החברה העוינת דוחה אותו כאנדאני על אף כשרונותיו ויצא להילחם למען בני עמו המנושלים והסובלים באמצעות המצלמה וכתבות בעיתון. והוא חוזר להרי האנדים ובורח מפני רודפיו, אך מנצח אותם בביקורתו ובצילומיו. עלילה מעניינת מאד ומסר חשוב. ל.ח.

רוח בהרי האנדים,
כתבה: אורית עוזיאל,
ציורים: אבי כץ, הוצאת
ספרית-מועלים, 1999,
126 עמ'.

יעל בת ה-16, רוצה שיהיה לה חבר ובחופשות הקיץ חלומה מתגשם כאשר דודו, מבוגר ממנה, מציע לה חברות בבחינת המעבר במתימטיקה לא מדאיגה אותה - אך הוריה מודאגים מהכל: מהחבר שיצא לו שם רע, מן הבחינה ומיעל - עם הבעיות הרגילות של גיל ההתבגרות. לתוך הבעיות הכל-כך ידועות והעכשוויות נכנסת רוז'ינה, אחות סבתה של יעל ומציעה טיול לסלובקיה. יעל - שרוצה לברוח מהכל - נוסעת בפעם הראשונה בחייה לחו"ל ונקלעת לתוך מסע שרשים מרתק. בהתחלה היא

**הלב שחיפש הלב
שמצא,**
כתבה: דורית אורגד,
ציורים: ברכה
אלחסי-גרומר, הקיבוץ
המאוחד, 1999, 191 עמ'.

מתנגדת, אדישה, חושבת בשביל מה היתה צריכה את כל זאת אך לאט לאט, בעידודה של רוז'ינה, היא נסחפת בלהט אחרי כל מה שמתגלה לה.

יעל קוראת בסתר את זכרונותיה של קרובתה, שומעת ממנה את קורותיה במלחמת העולם השנייה בסלובקיה ואת פעולותיה עם הפרטיזנים היהודים ביערות ומכירה מקומות זאנשים. איך פלא שיעל חוזרת אחרת: אחראית ומבוגרת יותר, עם איכפתיות לאנשים ולבעלי חיים ועם אפשרות בוגרת יותר לשפוט בין הטוב והרע, החשוב והחשוב פחות. דורית אורגד מגישה שוב סיפור סוחף ועכשווי כאחד. הוא מתחיל עם בעיות יום-יומיות, בצורה מינורית ואיטית וממשיך - בתיאור המסע בסלובקיה - במתח, בעניין וברגישות רבה.

"הלב שחיפש הלב שמצא" הוא אולי ליבה של רוז'ינה שמצאה עקבות וזכרונות של כל יקיריה שאינם, או אולי הוא ליבה של יעל שחיפשה, כמו כל נערה - משמעות, תוכן ועניין והנה מצאה אותם בדרך אחרת. ראשי הפרקים המעוטרים בכאילו תמונות מתוך אלבום, משלימים את הסיפור הנוגע ללב. ע.ק.

מתאים לך ככה שאת צוחקת,

כתבה: יונה טפר, ציורים ועטיפה: ברכה אל חסיד - גרומר, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1999 165 עמ'.

הרצח של ליה ע"י החבר הקנאי, מטיל צל שחור על משפחתה: אמה - רוקמת הטלאים אביה - הגנן הפוקד קברה יום יום, ואחותה רוני, המתקשה לחזור לחיי חברה עליזים ובמיוחד פוחדת מלקשור קשר אהבה עם עידן, מתוך חשש שמא יעשה לה מה שיעשה ירדן לליה. המשפחה לא השכילה לדאות עד כמה חונקת קגאתו ההרסנית את ליה השבויה בידיו. האם משקיעה בתפירת שטיחי הטלאים את מצוקתה וגעגועיה לבתה שנרצחה. רוני בת ה-16 הדוברת בספר, מתארת את אהבתה לעידן ולבסוף את התגברותה על פחדיה. סבתא זהר, אשה חכמה ורבת ניסיון, תורמת אף היא להתגברות זו. ספר רגיש מאד הנוגע בנושא כואב ובאלימות הנוראה בחברה. ל.ח.

משוט בארץ

יריד הספרים תשנ"ט ממ"ד רמות ב' ירושלים:

מאת: כוכבה כוחי, רכזת אורינות בבי"ס ממ"ד ב' רמות.

זו השנה השלישית בה נערך יריד ספרים בבית סיפורינו. שעתים לפני תחילת היריד אמר הסופר שלמה אבאס: "אתם בהחלט יכולים להתחרות ביריד הארצי... בעצם יש להם מה ללמוד..."
ביה"ס לבש כולו חג.

הכניסה לביה"ס מרשימה בפרסומות, בספרי התלמידים, בכרזות לנושא הספר, בתפאורה של דמויות ענק מתוך ספרי ילדים (פו הדוב, זהבה ושלושת הדובים, פיטר פן וכד'). ברקע מושמעת מוסיקה קלאסית, על השולחנות מפות צבעוניות. לכל תלמיד ספרו לפניו, ספר שהוא כתב, הדפיס, אייר וכרץ!!!

השעה 18.00 וכל התלמידים לבושי חג מגיעים לבית הספר ומתכנסים לפי שכבות גיל כדי להאזין לדברי הסופרים. שישה סופרים ביקרו בבית הספר, כן- שישה סופרים באותו זמן תחת קורת גג אחת- בבית ספרנו - כמה מרגש!!! ואלה הסופרים שנכחו במפגש: אסתר שטרייט-וורצל, דבורה עומר, דורית אורגד, נעמי בן-גור, עודד בורלא ושלמה אבאס.

התלמידים האזינו, צחקו ומחאו כף... הם כל כך הזדהו עם תוכן הדברים, הרי הם בעצמם עברו את חויית הכתיבה את הרגעים המתסכלים: "ממש אין לי שום רעיון... על מה אכתוב", "הרעיונות קופצים לי בראש... איך לסדר הכל... כדי שיהיה מעניין?" וגם: "הכל נמחק לי במחשב... לא שמרתי הקובץ". או: "שמרתי את הקובץ והוא נעלם לי". וכמובן ההרגשה הסופית: "סוף סוף לאחר כל התלאות- יש לי ספר!!!"

בערב זה מוצגים כ-650 ספרים חדשים שחוברו בשנה זו. ולרבים מהתלמידים זהו אפילו הספר השלישי שקראו. הורים הזמנו שעה לאחר מפגש התלמידים עם הסופרים, הנה גם הם באים, נכנסים לאולם הספורט ובו פעילויות רבות בעקבות קריאת הספרים מ"מצעד הספרים"

בבחירת הספר האהוב בחודש אדר נבחר הספר "תום החתול-הכחול" של יפה טלרק. על כן כאן זכה ספר זה לתשומת לב מיוחדת: תום, משפחתו, חבריו והגיטרה עצבו בגודל ענק ונראו כאלו שידרו לכל המבקרים: "אנו הזוכים". בפינת המאכלים-הוקמה מסעדה בשם: "טעימה ספרותית", ובמסעדה זו הוצגו מתכונים למאכלים שאכלו הגיבורים בספרים השונים. לאורכו של האולם ספרים קמים לתחייה וגיבורים מתוך הספרים נפגשים עם הקוראים הצעירים. דמויות מתחלפות ומבקררות בספרי חבריהם,

שירים, המלצות ומכתבים לסופרים. פינה מיוחדת ל"זמן מסע קריאה" בעקבות פרויקט "קוראים כותבים" ועוד פעילויות רבות ומקוריות.

בקומת הכניסה של ביה"ס שישה שערים שנפתחים למבקרים:

שער תיאטרון¹, ובו מציגים הורים וילדים מכיתות א' הצגות המבוססות על ספרים שקראו.

שער תיאטרון², ובו מציגים הצגות בעקבות ספרים ממצעד הספרים: "לכבוד זה הסיפור".

שער סרטים, ובו התלמידים מקרינים סרטים שהפיקו בשיתוף ההורים בעקבות ספרים שאהבו.

שער מחשב, - ובו נחשפים המבקרים המבקרים להצגות שהכינו הילדים בעקבות קריאת ספרים מ"מצעד הספרים" ו"קוראים כותבים". כמו כן נערכה שיחת ועידה בזמן אמת על תוכן הדברים.

שער חקר, - ובו מספר תלמידים בכיתות ה' המציגים את שאלות החקר אותן בחרו ע"פ המודל- תהליכי חקר של מגוחה בירנבוים.

שער שירה, - כאן התלמידים "אומרים שירה..." "שירים שלמדו במשך השנה ושירים שחיברו בעצמם. הורים, תלמידים ואורחים יוצאים משתאים ואומרים: "לא דאינו יריד כזה..."; "חבל שלא הזמנתם מורים ומנהלים ליום מיוחד, כדי לראות וליישם...", "מפעל כזה מרשים..."

לערב מרשים זה שותפים ילדים, הורים, מורים וסופרים... כולם ביחד באו לחלוק כבוד למילה העברית הכתובה.

נתקבלו בערכות:

1. אילו הייתי. עאת: ארנה פרויזר, איורים: עלי קריבולט, 1999, הוצאת ביתן/ספרי"א, ענוקד.
2. מואיש הספר מספר, עאת: עואיש חן, איורים: שושנה לויע, הוצאת "באר" 1999, ענוקד.
3. ספור לפני השנה, עאת: חעי גדסי, איור: ורד אבני קזושנר, הוצאת "באר" 1999, ענוקד.
4. עולם הפלאים יין יאנג, כתבה: אירנה יולן, 1999, הוצאת דכס.
5. הארון של אהרן, כתבה ואיירה: אתי אלבוים, הוצאת תכלת 1999, ענוקד.
6. צמוף, סיפורה וציורה: גליה לוי-גרד, דני ספרים, 1999.
7. בכיף, עהגן לכתה א', דנה שליין, עצוע ואיור: הלה פעוז, ספר לכל 1999.

מתוך: "ספרים הם יודים"

עאת: רות גפן דותן

כשהלילה ירד על החדר...

איירה וסיפורה ללא מילים: מירי לשם-פלאי הוצאת הקיבוץ המאוחד תש"ס 1999. 36 ע' ללא מיספור. 36 איורים-ציורים על נייר איכותי שריקעו ציבעוני.

ספר תמונח ייחודי. אין בו אף לא מילה אחת כתובה. ציוריו דימיוניים בצבעי פנדה צוירו ע"י ילדה אחת לפני ששכבה לישון. בלילה (בחלומה?) הדמויות שיצרה על רקע משתנה מעמוד לעמוד, משתנות. לאט-לאט, כמו בסרט איטי, הן מתמקמות מחדש. בבוקר - על רקע בהיר ומאיר. מסתבר משהו קרה שם בלילה...

ספר התבוננות, יפה כשלעצמו, המגרה ליצור בעיקבותיו: סיפורים שניתן לשנותם על פי דימיונו של המספר. אפשר לספרו כסיפור-מישחק בהמשכים (ילד מתחיל, השני ממשיך, וכן הלאה והלאה...) הורים וילדים יכולים לטוות סיפור במשותף, אפשר בע"פ ואפשר בכתב. ניתן ליצור מחזה, ו/או ריקוד, יחיד או קבוצתי. לחבר לו מנגינה להפכו לסרט אנימציה. אין גבול ליכולת העיסוק בו... וגם להתבונן אפילו סתם ללא מילים.

רים הילדה מעין הוד

כתבו: תמר וורטה ועבד אלסאלם יונס, צילום: שימי נייכטלר ודניאל וורטה הוצאת: "הקיבוץ המאוחד" - תש"ס - 1999. כיתוב בעברית (אות גדולה ומנוקדת) ובערבית על אותו עמוד. מול כל עמוד כיתוב - צילום תואם.

ספר-סיפור-תמונה, המזכיר באיכותו את ספרי ילדי האומות (אלה קארי ואחרים), ספרי פטר מרום, **הבובה זיוה** ועוד. סיפורה של ילדה ערבייה רגישה, האוהבת בע"ח וצילום. היא "מיתמחה בטיפול ושיקום בע"ח פצועים וזנוחים.

בסיפורנו, מוכיחה הילדה רים, כי ניתן באהבה, סבלנות וטיפול להביא אויבים "נצחיים", ככלב וחתול, להרמוניה של חיי צוותא ולהפכם מאויבים לאוהבים.

תוכן העניינים

טקס פרס זאב לשנת 1999

1. . . . . הקדמה
דברי פתיחה: ד"ר אליעזר מרכוס
ברכות: שלומית עמיחי, נורית דאבוש, אורה נבנצאל, ד"ר צבי צמרת.
נימוקי ועדת השופטים ודברי תודה של הסופרים: רות אלמוג, תמר ברגמן, מאיר עוזיאל,

עיון ומחקר

- 16 . . . . . ירדנה הדס - גדולתה של אם קטנה (עיון חוזר בביאטריצה של נ. גוטמן)
21 . . . . . ד"ר צביה ולדן - כי מנורית תזרח השמש ולה הלה זוהרת
27 . . . . . מנחם רגב - ספרות ילדים "אליטיסטית"?

ביקורת

- 30 . . . . . נירה פרדקין - על הספר המסע שלי עם אלכס
32 . . . . . עינת הולנדר - על הספר משפחת המגעילים מרמת אביב ג'
33 . . . . . הרצליה רז - מכתב תגובה למאמר חוה חבושי בחוברת ה-100

מיתודה

- 38 . . . . . נאוה קרינסקי - יום עידוד הקריאה
40 . . . . . במבט ראשון - ג. ברגסון
48 . . . . . ממדף הספרים
56 . . . . . משוט בארץ - כוכבה כוחי
57 . . . . . נתקבלו למערכת
58 . . . . . ספרים הם ידידים - רות גפן דותן -
59 . . . . . תוכן בעברית
60 . . . . . תוכן באנגלית
המשתתפים בחוברת:

ברגסון גרשון - חוקר ספרות ילדים, משרד החינוך והתרבות. גפן דותן רות - חוקרת מכללת תל חי. הדס ירדנה - סופרת, מבקרת מכללת בית ברל. הולנדר עינת - מבקרת. ד"ר ולדן צביה - מיש"ם, מכללת בית ברל. כוכיי כוכבה - רכזת אוריינות, בי"ס ממ"ד ב', רמות. פרדקין נירה - חוקרת ספרות ילדים. קרינסקי נאוה - ספרנית, בי"ס גורדון, ק. אתא. רגב מנחם - סופר וחוקר ספרות ילדים. רז הרצליה - חוקרת ספרות ילדים.

Dec. 1999, Vol. XXXVI No.2 (102)

ISSN 033334 - 276X

Editor: G. Bergson

Devora Hanevia St.

Lev Ram Bldg

Jerusalem, Israel

CONTENTS

The Zeev Prize for Children's Literature 1999**Introduction, Opening Remarks, Greetings and Judges' Decisions** 1**Study and Research**

The Greatness of a Small Mother Yardena Hadas 16

The Sun will Shine from Nurit and her

Halo will Glitter Dr. Tzvia Walden 21

"Elite" Literature for Children? Menahem Regev 27

ReviewsAbout the book *My Journey With Alex* Nira Fradkin 30About the book *The Ugly Families from Ramat Aviv* Einat Hollander 32A letter in response to Hava Haboushi's article
in the 100th Issue Herzlia Raz 33**Method**

Reading Encouragement Day Nava Krinsky 38

On First Sight G. Bergson 40**From the Bookshelf** 48**Round and About** Cochava Kochi 56**On the Editor's Desk** 57**Books are Friends** Ruth Gefen Dotan 58

Contents in Hebrew 59

Contents in English 60